

PIONER

87

QAZAQYSTAN LKÇS ORTALBQ KOMITETJNİN KOMSOMOL BASPASH
ALMA-ATA

Қазақстан ЛКСМ Орталық Комитетінің балалар үшін айына бір сәуатер тұратын көркем-әдебиет журналы
Журнал „ПИОНЕР“ орган ЦК ЛКСМК. 1-й год издания.

TARAS GRIGORIEVIC SEVCENKO

Taras Grigorievic Sevcenko 1814 сылы Киев губернасы, Zvenogorodski yiezіндегі Morints selosында, krepостноі Grigori Sevcenko deіtjn carуаның semiasында туы. Taras tuqаннан кейін оның уі ісі Krillovka derevnesіне көсір келіп, mekendeіdj. Taras тың valalық caғұпның бір сьрығасы осы derevneде өtedj.

Taras тың әkesj Grigori Sevcenkoның қызы, қызы, төbesjн сөр-salammen қарған қаман valсыз уіj volady. Semіada бір сьрыға adamdar volqандықтан өзj tar valсыз уіge zorqa slady. Taras тың әkesj, cecesj көвjesе aғьсыз pomescіktjн құтмысын jsteіdj.

Өз carуасына қеткілкі-тj qaral алмады. Cecesj де ynemj pomescіktjн құтмысын jsteіdj. Samadan тьсары jstegen құтмы Taras тың cecesjн қудetedj, әlsjretedj, quатын қасырады. Ynemj құтмыста қыргендіктен cecesjн қас Taras сірек көредj.

Taras 9 қасқа қарақанда cecesj өліп, қетім қалады. Әkesj бір қесір әіелге yіlenedj. Осыдан vastar қас Taras тың valalық caғұ қетімдікпен, қылаумен өте veredj. Taras тың vьрыңьдай маңдайына сірап, айналыр—tolqаныр erkeletetjн ескім volмады. Қалқызақ, Katerina deіtjn yлкен аразы Taras тың қақы көредj, erkeletedj, қетім Taras тың көңілің қыбатady.

Cecesj қайтыс volqаннан соң ekj қы өткеннен кейін Taras тың әkesj де өledj. Сөйтjр, 11 қастағы Taras endj әkeden де айғыр, panasьздықта ұсырады.

Өзjнjң өлер алдында Taras тың әkesj Grigori Sevcenko артында қалыр vара қатқан anau-тынау myлксьтамағын valalarына vөлір veredj. Bьрақ Taras қа ec nөse vermeіdj. Öitkenj,

әkesj Taras тың tamaca қақы adam, іакі vагыр тұрған оңьаған volady деп vaqalady. Сондықтан, оған kedeldjн volması mirasының keregj де қоғ деп тавады. Қас Taras қаратылысты өте қақы көредj. Aspandaғы құлдыздарды қана төvіqattың vasqa zattарына әuestenedj. Aрась Katerina өзjнjң Taras қа aitqan әngjmesjнjн vьrjнде aspаның қуан темjден tьreuj var deіdj. Осы tьreudj Taras бір кунj jzdep-jzdep тава алмай adasady, әvden carcar, calьqady. Taras өзendj, tenjzdj, ormantoқайды аралар kezjр қыредj.

Әkesj өlgennen кейін Taras Krillovka selosының carуаларының сіығып, cocqасын vaqady. Оның қаратылысқа қана

oіuqa әuestjgj, maldь dьrьstar vaqуына егж vermeіdj. Ол қақы malсы volмады. Көвjesе оыпмен әuestenedj. Dalada, mal қайылымында kezdesken өlgen adamдардың molасының ystjне сьқыр алыр, calqасынан көкке қарар қатады, іакі әде қалай qoлына tysken kьtартың suretjн qarady, volmasa, өзjмен өзj oіnady. Dәl vül kezde Taras 12 қаста edj.

Осыдан кейін Taras тың selodaғы djn oқуып оқытусы Bugorski deіtjнге oқуға veredj. Ол Taras тың oқытудың орнына өзjне қызметсі etedj: Taras mekteptjн суып tasıды, oтып қақady, сьрырады, tazalady. Ол, қас Taras тың өlgen adam vola qalsa, соған vагыр аiat oқуды қыктейdj. Mjне, әsjrese vül Taras қа qattь vatady, оl әvden қөvjrlenedj.

Бjр кунj Taras Bugorskiden қасыр ketjр, көrcjles derevneдегj xudoқnikке қaldanady. Qoлына tysken qақаз volsa, оl suret saluqa әuestenedj. Suret saluqa asa құмар volady. Bjр-

Сеvсенконың Крилловкадағы семіазының үйі.
Суреті Т. Сеvсенконың өзі қасаған.

ақ та бұл суретіде де Тарас тіра алмайдь. Өткені, бұда өте қатаң воладь. кесікпей Тарас өзінді өскен селосына келіп, свещенникке малайыққа қалданандь. Мұнда сүргенде де ол сурет салу сұмьына есінен сьқармайдь. Қаз сьқыр, кун сьльпысьмен ол Крилловка деревнесіне келіп, воіауьсьқа сұмьысь воіьр қалданандь. 15 қастағы бұл валаның воіаулау сұмьысына, іскерлігіне көзі сьткен соң, өзіне сұмьысь етіп алуға оіланандь. Сондықтан ол, Тарасқа крепостноілықтан восанқандьсь тураль помещиктен куәлік қағаз алыр кел деп тапсырадь. Бірақта, помещик Engelgard Тарасқа рұқсат бермеіді.

Сеvсенконың бұл әрекетіне көзі сьткен Engelgardтың саруасылығын басқарусь Дмитренко оны помещиктің үйі саруасын істеу сұмьысына қосандь. Енді Тарас ас пісірусілік сұмьысын істеді. Ертеден кекке дейін ол ыстық үйде картоп тазалайдь, ас пісіреді. Қарты сьл өткелінен соң Тарасты Вилна қаласында тұратын Engelgardқа сөнелтеді. Келгеннен кейін помещик Тарасты өзіне күйсү етіп аландь. Күні воіь Тарас үйден сьқрайдь: помещиктің тарағын береді, кімдерің әзірлеп қойандь, тіпті, Engelgardтың іегіңді астында тұрған графинадағы судь да стақанға құйып, помещикіңді іскісі келгенде аузына іосандь. Ал, әсіресе вос иақытында Тарастың ісі рьсадь, еспәрсені ермек ете алмайдь,

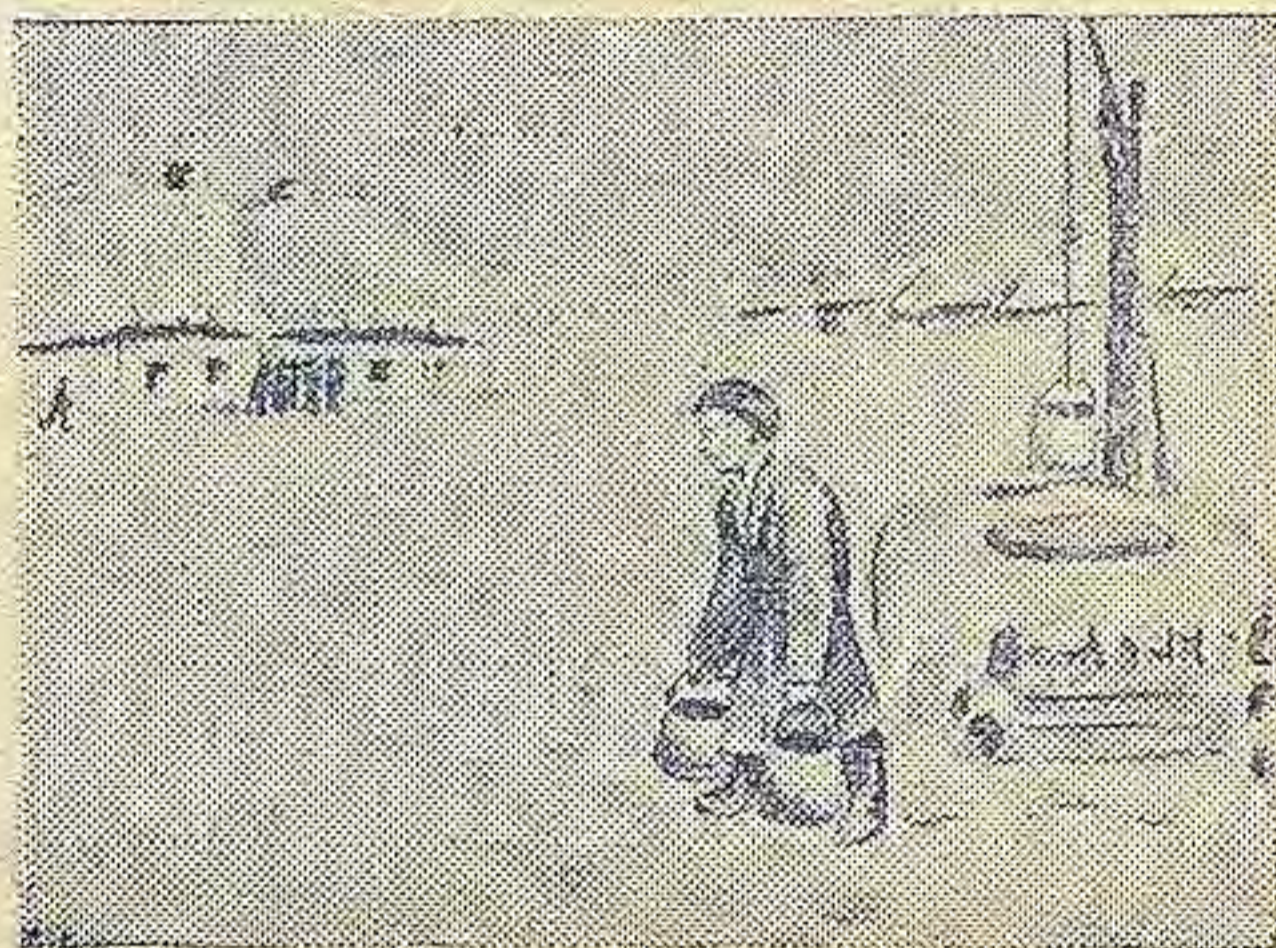
Молла оған дұқалықты құсақтататында өлгеннің қаназасын оқуға зорлап сьберетің.

„Сеvсенко-өлгенге қаназа оқыр тұр“

помещиктің ауыз үйінде отыра—отыра қалықадь. Алайда ол қолына тускен қағазға сурет салумен сұқылданандь. Кеіде помещик ұыр, ұрсыр, салқан суретің сьртыр тастаидь. Сонда да сурет салуға ол әвден северленеді. Өлде қала қолына тьн тысе қалса, суретің вар кітапсалар сатыр алыр, оның суретің қағазға салады. Осындай саған суреттерің помещик үрнесе тет сьртқызыр тастаидь. Сонда да ол сурет салуың қоймайдь. Сөйтіп, Тарастың бұл сьқылды таланттына Engelgardтың көзі тусып, оны өзіне худоқник етіп алуысь келеді. Ось ниетпен Engelgard оны Сіріев деітің худоқникке 1830 сьль 4 сьльді оқуға береді.

Тарастың ол оқытусьсы да үйгьндьлар сьқылды пақыз despot¹ еді. Бұған оқығандьсь үсің Тарас оның үй ісіндегі варлық сұмьыстарың істеді. Сөйтіп, Тарастың ұлығтауының өзіне иақыты сьтпейді.

Қаз сьқьсьмен Тарас тунның қарық сәуілесің, пайдаланыр, қазық вақсаға вары сурет салатын

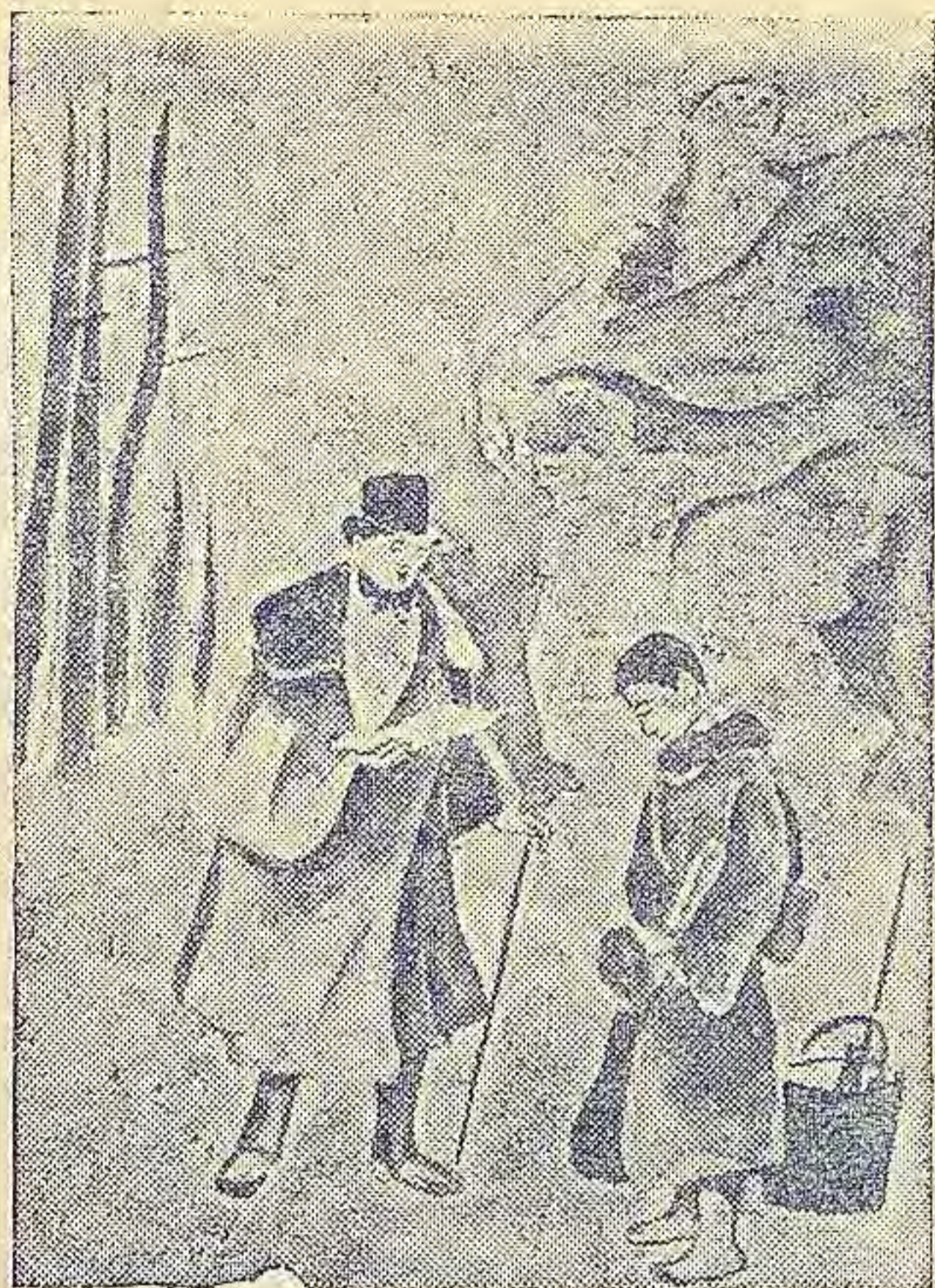
Сеvсенконың су тасыр сүргені.

„Мен мектепке тустым, савақ отпына су тасыдым“.

волды. Міне, оның алуасқы тәсівалық еңбегі осы қазық вақсадағы еңбегінен басталады.

Тарас Сеvсенко крепостноілықтан восануға әрекет ете бастаидь. Сеvсенконың өзімен сьрлес Сосенко деітің худоқник оны сол кездегі алдыңқы қатарлы адамдармен тапыстырадь, сурет салуың мәстерлігіңді үйретеді. Ақытында Тарас Сукowski ақып мен атақты худоқник Бриullovпен тапысадь. Сеvсенконың крепостноілықтан восануына достас адамдары сьрдемдеседі. Бірақ Engelgard восатқысы келмеіді. Ақытында сандаласа келе Сеvсенко екі қарың мың сом ақса беріп Engelgardтан васын сатыр аландь. Бұл ақсаның көзің Бриullov тауыр береді, Сеvсенконың өзінде сөнді ақса воімайдь. Сөйтіп, Тарас Сеvсенко 1835 сьльдің апрел айында крепостноілықтан құтыладь. Бұл оған аса зор қуаныс, өміріндегі ең зор қызықты оқиға воладь. Крепостноілықтан восанқаннан соң Тарастың кун көретің қарақаты воімайдь, достас адамдары оған сьрдемге ақса береді.

¹ Қауыз адам.

„Çazıbь вақсада Севсенкопъд Sosenkoğa kezdesuj“
(Т. Севсенко „Автобиография“)

„Ақып Neva өзениниң çiegинде“
„Ковзар“ дақы иллюстрация.

Осы кезде Севсенко художествольқ академиада оқидь. Өзмен вјрге оқитып достасы Sterenberg ekeuj вјрге тұрадь. Ekeujниң де қарағаты çetimsiz volaдь. Уақында тамақ же алмаидь. Түрқан вөлмесјне қауққа отып volмаидь. Үнеті суық вөлмеде қызмет јстейдј. Ekeuj де өте көңлді, қайдағы вольқандықтан күйк мен көңлдеріп көтередј. Олардың сол кездегі салқан суреттерінен студенттік тұрмыстарын көруге volaдь. Misalь, Севсенко odeialқа отаныр алып, төсегінде отырып сурет салып отырадь. Іаки вјр айналып алдына қатар отыра қалып ekeujде „сай јсудың отыны сақал-мұрттарын алaдь“.

Бұл кезде Севсенко сурет салумен қатар өлең çазумен де сійылданaдь. Ол әсіресе, өзінің туыры өскен елј Украина туралы көр өлендер çазадь.

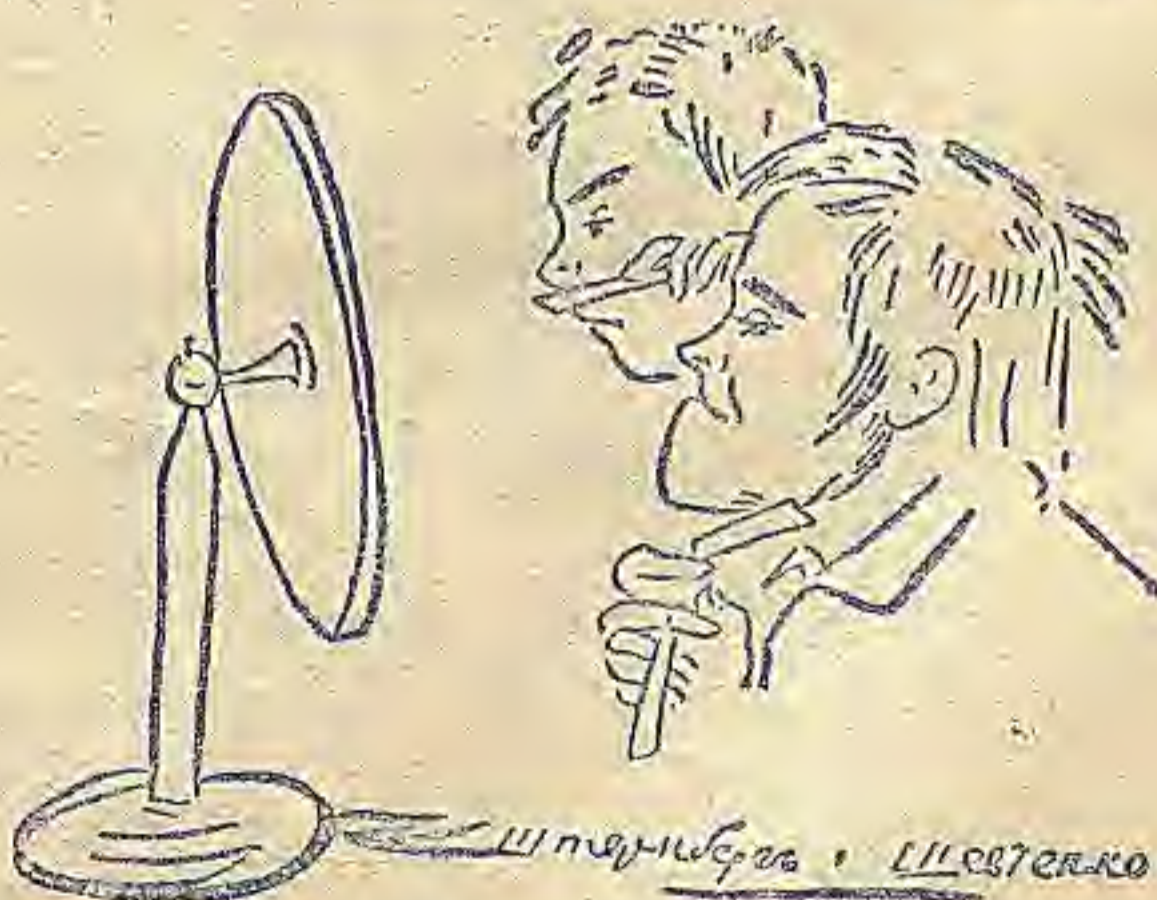
Севсенкопъд өлендерімен өзінің досы, Украина çазусыбы Гревенко тапысадь. Ол Севсенкопъд өлендеріп вазрақа беруге çардемдезедј. Сөйтјр 1840-сыбы Севсенкопъд „Ковзары“ вјрјнсігет вазылыр сықадь. Kelesј сыбы оның „Galdamaktары“ вазылыр сықадь.

1843 сыбы Taras Akademiаны вјтјрјр, өзінің туыры өскен çеріне қалтадь. Оны өз çеріп көрмегелј 14 сы өткен едј.

Бұл кезде Севсенкопъд сықармаларын Украина қалқынып көвј ақ вјлетіп едј. Ромесіктер Севсенкопъд қарсы алып, өздеріне ақып etkісј келдј. Алајда Севсенко вјрқан қуаңқан

çоқ. ромесіктердің рјкјрјне ол тез тусјндј. Ромесіктер тек арақ јкен çерде востандық туралы сөйлеп, ал јс çызінде çаруалардың қанып соғыр отырандығына көзј çеткен едј. Çаруаларды іт отыны ұстап, ұтыр-соқыр адамсылық правосын çойыр отырандығын вјледј. Сөйтјр, Севсенкопъд роезиасы ромесіктік қанауға қарсы çұмсалды. Ол әвден çетілген революционер ақып volды.

1840-годо Ақпана 10-сүністо Гау мейр
пафшисев. (Табл. Штерберг /

Севсенко вјр кезде художніктер Академиасында çойдасы Sterenberg ekeuj вјрге тұрды. Олар студенттік тұрмыстарынан алып вјрнесе көңлді суреттер çасадь.
„Сай јсудың отыны вјз сақал-мұртшызыды алатыныбыз“.

SEVCENKONYN ÖLJMINE

Onca көр берілмеңдер иайытқа!
Sətsjz çol, volçaulь js çoi münyд вəгj.
O vastan solai өlmek „qūdai“ küә
Tamaca orьs çerj adamdarь.

Qinalmaq, qьsraq көrmek ças saqьnda
Ўimtьlmaq, qūmarlapmaq, ymjт etpek.
Batьl sөz, tegjn kyres aqььnda,
Kөp çьldar azar tartьp, çapa çekpek.

Bərn көrdj ol: tyrmesjn Petrвordьn
Aqtau, tergeu, çandarьm sy—qürmetjn.
Dalasьn, тап qamalьn Orьnvordьn
Qorlaуьn pasьqtardьn çan kyietjn.

Soldat voldь, çoqtьqqa көne verdj,
Bjr türдь soldattarmen qūnsьz nasar.
Ərine ol tajaqtan-aq өler edj
Əlbette, osь ymjтren түrçan сьçar.

Çьldarda quqьn syrgjn saqtar keldj,
Orьstьn oinaqсьçan laqдьрь onь.
Azar, veinet, mixnat вərn көrdj
Al endj tausьloqanda vaqьtsьz kezj.

Kyireltken vala çastan qolqa tyspei
Ymjтten oçan qarap kylgen saqta,
Əketjp aramьzdan көrgen tysteі,
Qьzqandь „qūdai“ onь amal qanca.

Audarçan: Dairəkov Səken.

K A V K A Z

(Y Z J N D J)

Elde özgü vız yejn,
 Elde edjlet söz yejn,
 Elde belkjm sjzdz, vız
 Basın almas kez yejn?
 Solai, solai cınında,
 Cıkeuler men ikonda,
 Mai camdar men tytjn de,
 Jiljr senjn aldında,
 Təcjm etken vətjnde,
 Sonın vərj qüctarın,
 Ürlük, soqıs, çan yejn...
 Aqarındı vıldırjr,

Qan tögətjn çan yejn,
 Talan-taraç darıça asır,
 Çürttə erteu qamı yejn!
 Sauattı völdüq! Taqı da
 Sauattı volu talartı,
 Tjleimjz vasqaların da
 Jsteuge tygel sauattı.
 Kyn nırın cındıqın,
 Kərsetkjmjz keledj,
 Kezsiz soqır çandarıça,
 Çetpegen esjr vallaqıça.
 Kərsetemjz vərjn de,

Kərsetetjn kezəndj
 Bercj tek vızdın qoldarıçal
 Tyrmenj qalai saludı,
 Kjsəndj qalai soqudı,
 Taspanı taldap erudj,
 Dyrenj qalai ırudı,
 Bərjne de olardı
 Yireteijk, tek qoloqı,
 Bercj cın qüz saianı,
 Zənger taudı aialı,
 Əzjmjzdzın calqıqan,
 Kək deñiz ven dalanı.

Audarıçan Taiır Çarokov

L I R I K A

*Çel qıaqqı sərbırlar,
 Sırlasadı toqaimen;
 Çalqız qaiıq qaltıldar,
 Keledj aqır Dınaimen.*

*Su ıq toloqan qaiıqtı
 Toqtatraidı esvjr çan;
 Kjm toqtatar? Balıqıç
 Bıl dınyiden çoqaloqan.*

*Telegei tenjz kək çoiqın
 Qaiıq aqır varqanı,
 Oınar edjtau tolqın,
 Çanqas da qalması.*

*Sol çel qaiıq sərbıldı
 Çetjm keter çat elge,
 Onda qaiıq kytulj,
 Daiın qaur—qaterde;*

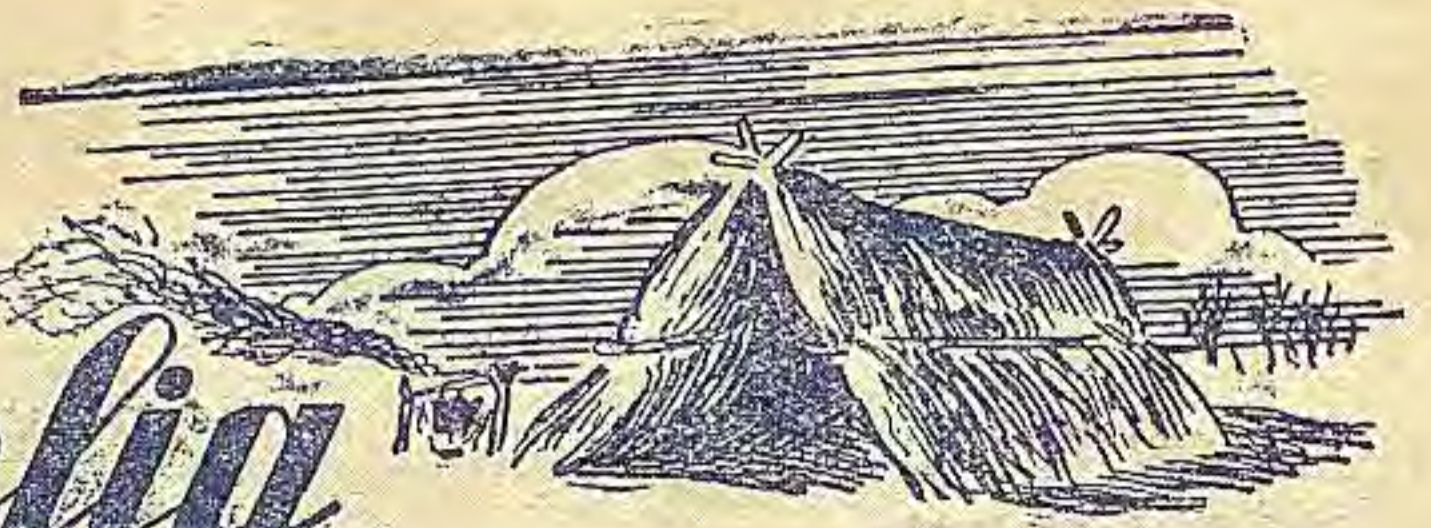
*Tenjzdegj tolqınca
 Oınar onda adamdar,
 Sonda çetjm çılasa,
 Mañdaiınan vjr sipar.*

*Kər soñnan sen sırap:
 „Sorı çetjm qaida?“ dep;
 Berer saqan vjr çaur:
 „Estjgem çoq, kərgem çoq“.*

S.—Peterburg, 1841

Audarıçan Qasım Amançolov.

Soz o b podrovia

PETR KAPITSA

LESNOV DUMASÛNDAOÏÏ MƏÇLÏS¹

Lesnov vasqarmasbny predsedatelj Mixail Ivanovic Kalinin, audandyq дума yijnde uaqytca pəter tıratyn Alvaz zavodnyñ brakorcs-äieljn saqytpr aldı.

— Katə—dedj Mixail Ivanovic — bygjn kecke maqan çoldastar çinaladı. Sırttan kjretjn esjktj çauyr, özjn vjr çaqqa ketjr qalmai

— Çaraidı — dep Katə qır-aldı. Məçljs volatyn völmənj ainala köz çverjpr, vırbstaqy ystelde tırqan kök matan közj calır, vıl nege kerek? dep sıradı.

— Tereze çavıqqa kerek, sende çoq pa, dedj — Mixail Ivanovic.

— Sarı var.

— Sarı çaramaidı.

Saqat törtte dumada otyrqan qyzmetkerler vjrtjnder taradı. Saqat beste dumadan mylde arıdı. Bıl kyp, sonmen öttj. Tek çoqarında tynjmen çımbs jstemek volır ysteljn sbyrlatır Mixail Ivanovic Kalinin qana otyr qaldı.

Katə fransuz qılvbn tırb eıttjrp vekjtp, дума qoçbraıbnı assı dausı esjk kuzetjndegjlerdj nazatın audarqan volar dep, esjktj çartı da terezenj aldınan ötetjn çolmen qapadan ylken esjkke qarai çyrgeñ adamdı vaçladı.

Qarañqy tyse vastadı. Çauıbn çauyr tır. Vaçcadaqy aqactar suıldaıdı. Katə saqtıq çasap çoqa verjs esjk çaqtaqy lampıbn sındjrdj. Vjraq, auıbz yide arıb-berlj çyretjn çolda otıru vjr az qoçqıbnı kəñjlsjzdk tudırdı.

Mine, aqıbnı daıbnı sbyrtı. Alañqa ekj erkek paıda völdı. Bılandın çyrjsj tım senjmdj, vəkjm — vjzdk çoqar dep, aldınan qarıs çoqan Katəqa, Kalininge qalai çolbqamıbz dedj. Katəda yn çoq, vaspaldaqtıñ ystinde tırdı.

Sonın əvjrv ves minut saıbn alañqa əlde kjmder paıda völdı. Vjreulerj Lesnai kəceden, qalqandarı Murın vırcı çaqtan keldj. Tırbılatın sezdjmeske tırbıpr, vatraq volqan etjkerjmen çoqar qarai kəterjlp sonda palto, cinelderjn cestj.

Çoqarında Kalininge çjrmadal adam çinalqan kezde, qandal aram oimen kelgenjn kjm vjlsjn, əıteujr, as yige ker qora kuzetcsj bıqtauqa çattı. Bıl qora kuzetç vırbıñqy yı qoçasbınan qalqan edj, ol keç völdı-aq Katənjñ anasbna ker açu-

aladı təujr kəretjn. Onıñ kəzjn alda qacan çolu kerek edj. Ol qart, dumada volqan tıngj məçjsturalı vjreuge vjrdeme dep qoıub mymkjn. Katə kjretjn esjktj vaçılar, as yige vırbıdı.

Qora kuzetcsj asıraqı sıbm oradı. Onıñ keç volı aq as yide tarçılmai otyrqanı vaıqaldı. Katə anasbny kjr çıubıbn sıradı, al özj qartpen söllesuge tırbıpr onı calmen silai vastadı.

Qora kuzetcsj kyndegjsjndeı açualaıbnı eskjın volmaqan son, vjr staqan cəıdj aculanqan tyrdı jçjr völdı da atır tyre keldj.

— Uıqtaltın uaqyt ta volqan çoqar-au osı dedj.

Bıl kezde çoqarında ystelderjn sbyrtı estjldj.

— Bygjn dumada nemene var? — dep sıradı.

— Olar, çai, çımbs jsteuge qalqan volar..

— Osılar endj tez tarasa eken, tyn jçjnde taqy yıdj tazalan kerek—dep Katə tırbıçzdanqan völdı.

Qora kuzetcsjın çoqarır salır, ol ylken rodiezge qarai kettj. Ylken esjktegj fransuz qılvbn kəjrp tañdandı. „Bılandın vəj de çınalqan eken“ — dep oilanır, kenet mazasızdandı.

— „Eger vjreu-mjreu çinalır otyrqanı se-zjpr, jzderjne tysse, lezde qarañqy vaçsaqa varır çasırbıval ma?!

Çoldastarında vaçsaqa ker çasırbınlarına onı volu yçjn təmengj qavatınan terezenj acaıbnıç dep oiladı ol.

Çoqarında stol qozqalır daıbnı sbyrtı. „Baıandama vjtken çoqar“ dep oiladı Katə-vılarqaystıq cəı əzjrleijncj.

Katə asqanaqa ker, çarıqtı sındjrdj. Qazandıqqa cəınek qoidı. Völmelerdj tykpr, qarañqy vırbıstarın taqılda ker araladı.

Çapırv vasyldı. Daıbnı soqtı. Aqactarında çapraqy terezege soqıldı. Kəñjlsjzdk tudı. Qoçqıbnıçtar sezjle vastadı. Aqactarında tıvınde çaular añıpr tırqan tərjzdeñdj.

Təmengj qavatıda völmelerdj Katə añıpr aralar sbyrtı. Mañaidın tırbıbnıç ekendjgjne senjr, ol cam çoqır calı qııdı.

Ol kynderde naqıbz calıqa çırt zərulj edj. Tek дума prezidiumjne dep azıq-tyljık vasqarmasb vjr kesek calı vergen edj. Katə vıl calı çənjnde ynemdeitjn, qalqanıbn qainatır çoldastarına vermekçj volır tıctj qır staqandarqa qııdı. Vjr-ekj kesek qana qant var edj. Mıbnı yç-tört staqanqa salır podnospen çoqarqy qavatqa kəterjpr əkettj. Vaspaldaqtardan tırbılaqan aıaq dı-

¹ Васı çınalımbızdın 1-2—sarında.

всьн сеzdjmeuge ть-
гьсть. Qараңъ kori-
dorqa kjrgen son toq-
tady. Esjken vjreu-
lerdjн дьвьсь съqть.

— Vladimir Ilic, eger
çer - çerdeğj xaldjн
aury ekenjн sjz vj-
senjz...

„Vladimir Ilic Pet-
rogradta... Lenin osьn-
da eken-qoi dep Kato
oilandь.

Oj, çazqь тьгь vjг
torьтн çuan ortasьnan
Lenindj tribunna vjг
kergen. Oj, kəzjг qa-
сьна varьp ekneç get
kordj. Kato kjrmesem
ve, eken dep te oilla-
dь. Vladimir Ilic soiler
tjг. Oj, çumьscьlar-
dьн kycjне senbegen
ьнçьq vjreudj səktj.
Leninnjн dauьсь qattь
сьqть. Lenin soçjн vjtjг
gen son yidjн çj тьпьс
taldь. Kato sol тьпьс-
taludь paidalanьp ys-
terjне kjrjп, vardь.

Yi çj ala kolenke,
çanьp tьroçan vjг çana
asьmalь sam. Lenin tьrgj
vьrьstaçь kьcken-
tai stolda oьtь. Ainala
oьtьroçan çana çavyçaqь
syienjп tьroçan çasьndaçь
çoldastarь podnostaçь
vьvь vьrçьraçan caidь
kərgende varь de çuan-
dь.

— Oçaru etjнzder,
qantsьz çai — dep Kato
aldьn-ala eskertj.

— Oça emes, əzjмzde
qant var dep çauar-
tasqandar staçanqa çarai
çoldarьн sozды.

Bularьna çarai varьne
çai çetpedj. Kato çantь
vjг staçan caidь alьp
çaluça əreç ylgjrdj.
Çantь qьzьl caidь
Vladimir Ilicin aldьna
ararь çoidь.

Asulanьp tьroçan vette
Vladimir Ilic Katojn
kьckentai çьzmet etkenjне
çaramastan ezu tartьp
çьmьp raxmet aittь.

Çuançan Kato төmenge
çai əkeluge çygjrdj.
Məçljs toçtalçan çoç.
Kato soçderjnen valçar
çaldь. Byçjn eç kyrdeç
məsele, tez çuraldь
kəterjлs çasaudьн
qaçettjçjн cecedj. Bül
çinalçandar çuanьctь
çumьс daçdjгjн cecedj.
Məçljs-te: Stalin,
Dzerçinski, Sverdlov,
Uritski çana vasçalarь
völdь.

Çinalçandar partianьн
çauarьtь çьzmetkerlerj,
vьlarьdьн varьjnн de
əmjгjн saçtau kerek.

Kato, andьp çyçgen
çat dьвьс çoçra eken,
tьndaьncь dep poltosьn
çamьp, vasьna oram-
mal valar esjk aldьna
сьqть. Çauьn aralas
qarçaudь. Yskjгk çel
soçqть. Aqactar çarьraçь
suьldar tenseldj. Tyk
kərgьvəidj. Kəzge tyrtse
kərgьsjz.

Kato tereze tyvjne
tjгa çar tьndadь. Çoçra-
tьda йqьmsьz dauьstar
estjldj. Terezeler çaqьsь

1917 çьль Petrogradьн Finləndj vagzalynda V. I. Leninnjн vronovikke soçьp
soiler tьroçan kezj.

perdelenjлgen, tek vjг çana
çerçnen çarьq kə-
rjnedj. Kato yidь aqьrьn
ainalьp съqть. Ectede
dьвьс vjлjпvedj. Eç
aiaçь kuzetçj itter de
yicjçjnde ilьqtar çatь.

Kato çaqra çaq kəcenj,
çorçandь çarandь
oilandь. Qьvьg etken çan
sezjmedj. Çaqra al-
dьna kəp çulaçьn sar
tьndadь. Kəceler tьp-
tьпьс. Kato asьqьs çaita
oraldь. Esjktj çauьp
vjreu artьmьnan çuьp
kelmedjme, dep oilandь.
Yiden Volodarskidjн
esep vere, dauьstar
soilegenj estjldj. Qьzьnьp,
ylken mitjngjde soiler
tьroçan slaçь ol.

Kato çygjçgen voьs
vaspaldaçtardan oralьp
esjktj asьp çьverdj. Esjk
kəzjnde tьroçan adam
sasьp çaldь:

— Ne voldь? — dedj.

— Volodarskidjн qattь
dauьс sьrtqa esjtj-
ledj, degenjне vjгnecə
dauьс çavattalьp:

— Aqьrьn!

— Çailanьçdar,
çoldastar!

Çartь dauьspen soilestj.
Çarьs soçge Stalin,
Sverdlov, Dzerçinski
сьqть. Bular tьqьz çural-
dь kəterjлske çarsь
volçan çoian çyrek
çorçaq, aram pьqьldь
Kamenov pen Zinoviev-
tjн zəre çutьn aldь.
Bül ekeuj Lenindjк
revolutsianь vь-
zuça alparьstь. Aiqailar
soilegen dauьstar,
Katojn vjгnecə ret
çoçarьça съqьp,
aqьrьnьraq soileuge
məçljske eskertkьzujне
tura keldj.

Məçljs uzaçqa sozьldь.
Çaulьmana çavьl-
dandь. Ortalьq Komitet
çana aktivter çuraldь
kəterjлs turalь
Leninnjн çaulьсьn
vekjtj. Vjгraq,
çinalçandar əç oьtь.
Bьrьс-vьrьsta ekj-
yçten torь-

ҚАЗАҚ

I

Bølingen køk toroŋnoŋa Kavkaz serj,
Meruerttei su laqtŋŋr øzenderj,
Comŋtŋr kyn nŋŋna køk tastarŋn,
Kymjstei køvjktejŋr aqqan selj.

Mŋnartŋr vŋlt kijngen vasŋn orai,
Qŋlacsŋn sermei tysjŋr køkke qarai.
Qoinauda çasŋŋnoŋan vozŋŋi tŋman,
Ūsadb aqvŋlt volŋr tau saqalai.

Tjldesken zøuljŋn sŋŋ aspan menen,
Takappar ijmeidj qarap tømen.
Maqtanŋ ŋlŋ Kavkaz qart Qazbek,
Çalŋŋz-aq syijsedj kyn tøveden.

Qŋlatqan tasqa tamŋŋ sŋŋc-sŋŋoŋai,
Çarŋsqan etegjnen ørge qarai.
Tøgjngen qŋnataoŋa cacaq sŋndŋ,
Arudai, casŋn tarap tŋroŋan talai.

Tavanda ekrjŋn aiaz qainar çŋŋr,
Dolŋŋŋ aсuŋna samal kyljŋr.
Køjrjŋr tas terbetken çŋndŋ Terek,
Çyregjŋn Qazvektjŋn qardai tjljŋr.

Qŋz tysjŋr qŋlamadan dyrjldetjŋr,
Sjlkkendei tau denesjŋn dŋrjldetjŋr.
Çeldetken ьsqŋŋŋŋn tasqa sooŋŋr,
Ūstanŋŋn kørgjŋndeï kyrgjldetjŋr.

Søilesen vjŋge søiler zøuljŋn tasŋ,
Tjk carçŋr taqtalanŋan qavŋŋoŋasŋ.
Tyimesjŋn saŋŋŋŋŋŋ aŋŋta sar,
Çelrjngen vatŋr sŋndŋ tau tŋloŋasŋ.

Kavkazdŋ «Qar» deitŋŋŋn altŋn Sŋŋŋs,
«Ferjŋŋn elj» deitjŋn talai ŋlŋs.
Vjŋr soqrai «Qar» taŋŋna ketreitŋŋŋn.
Ertektjŋn kørgj atasŋ qŋloŋan qoŋŋs.

Sŋludŋŋn vjlezjgŋ kavkazdaŋan,
Çasaloŋan saŋŋŋŋŋŋr oda soŋan.
Kavkazdŋŋn aqca qarŋn kymjs qŋŋŋr,
Çjvegjŋn qoŋŋr tyske misaldaŋan.

Keide ran, adamdarŋ ker voladb,
Qoŋŋnda øsken adam er voladb.
Taŋŋŋŋn sipatŋ men ŋiqastŋŋŋn,
Tøgjngen qarŋn-çaraq zer voladb.

Kavkazda øŋgŋme kør ŋcŋan qŋstan,
Øzendeï qŋŋbladb ørgjŋr tŋstan.
Erkj çoq çŋŋlamasqa tamacasŋn,
Taŋdanŋŋr talai aqŋn ønjŋn qosŋan.

II.

Terektjŋ vjŋr qiasŋ zŋŋŋs vjŋk,
Tŋradŋ vŋlt çamŋŋŋr qavaq tyjŋr.
Denesj kørgj alŋptai dal-dŋl volŋr,
Aŋŋarŋ serpjmeitjŋn etek çŋŋr.

Çŋrqaŋan ainalasŋ qŋzven qia,
Astŋnda çar tasŋŋŋŋ aiu, mia.
Tjŋgen sŋŋ tjreledj vŋltqa varŋr,
Çalŋŋz-aq salŋan çetjŋr vŋrgjŋt ŋia.

Astan qŋz, ystjnen sŋŋ, qŋlai qarap,
Beldeuler vjŋr çol çatŋr çalŋŋz sorap.
Tømende ьsŋldaŋan aidaqardai,
Terektjŋ dolŋ øzenj tyter vorap.

Køvgjŋ qŋlamada ijrjŋgen,
Kymjstei saqinalap zermen tergen.
Keide aq, køk, keide tyrj qara vŋira,
Tolŋŋŋ aidaqardai ireŋdegen.

Çaŋalap Terek voŋŋn çyredj çol,
Çŋmdai vor Qazbekke ørleitjŋn ol.
Oralŋr tas ørlegen çŋlan sŋndŋ,
Etekten qarap tŋrsaŋ sipatŋ sol.

Vjŋr attŋ osŋ çolmen vertjŋn asŋr,
Køk tastŋ qŋlan tŋiaq ceki vasŋr.
Qŋldilap tømen qarai kele çatŋr,
Sadaqtai tau saŋŋŋŋn moŋŋna asŋr.

Ūmtŋŋŋr altŋn orai iek artŋr,
Sŋŋdardŋ kynŋŋŋn nŋŋŋ çana carŋŋr.
Søskenjŋn mezgjlj edj endjŋrkegen,
Tŋmandŋ qoŋnaularoŋa çŋtŋan tartŋr.

Øtkjŋr køz, qŋŋ mŋŋŋndŋ, tereŋ oŋŋŋ,
Qavaqtŋ, qara torŋ, orta voŋŋŋ.
Basŋnda aq seŋseŋnen paraŋŋ var,
Çalqita vjŋr qolŋ men tyzer qoŋdŋ.

Qimalŋ sŋŋŋŋŋt cekken, kavkaz veldjŋ,
Omŋrauda tjzjŋgen oq tyime derljŋ.
Qŋŋannŋŋn torçŋŋndai ekj iŋŋŋŋ,
Ørt volŋr tŋtanŋŋr tŋr øŋjnde erljŋ.

Arqada çyrgjŋre mŋŋŋŋŋ verendetken,
Qŋr qŋsqa iŋŋŋŋn erge çetken.
Qŋnabŋ qarala men kavkazdaŋan,
Beljnde volat kençal çarq-çŋŋŋ etken.

Qoŋan çon, kyren tøvel mjngen atŋ,
Çyrgende aldŋ aiaŋdar çeledj artŋ.
Aŋsaŋŋai arŋŋ kelgen çanuardŋŋ,
Qŋlandai qŋmda çortŋan çyrgjŋ saltŋ.

Сотан усын Стыр

QABBO SIRANOV

—Тоқта—деп casovoi vintovkasyn көздеп, kele çatqandy kjlt toqtattь.

—Мақан nacalnik kerek—dedj kelgen adam, маңдайынан сьр-сьр сьрқан терdj алақанымен сьрьгыр.

—Kjmsjn, деп casovoi айындь өнjn өзгерт- besten унjle tystj.

—„Ilic“ kolхозьnkjmn.

Casovoi vintovkasyn keljn tartьp kolхозьс- qa çol verdj. Kolхозьс çygьgen vetjmen nacal- niktjn kabinetjne kjrdj. Stolqa еңkeljр qaqaz- dardь aqtarьp отьрқан nacalniktjn çанына keljр, dereu sөilei vastadь.

—Çoldas leitenant, ekj adam Citçu төves- njң вауьгымен sai-saidь qualap тьна Kunt ço- тасьна qarai astь. Çyrys-türьstarь өte kydjktj,— dedj, kelgen adam entjgьp.

—Petor Maksimovic, aman çaqьsьsьz—деп zastava nacalngj ec qandai elen etpesten, әde- tjnce оның qoьп aldь. Komnatanyң jсjnde olai-vülai çyryр keң oilandy да, nacalnik kabi- nettjn оң çaq qabyрqasьnda jlulj түрқан karta- qa унjлjр qarap vjraz yndemedj.

Nacalnik nege asьqraidy, nenj tolqap çy- degen oimen taң qalyр, Petor Maksimovic оqan qaita-qaita çaltaqtap qarai verdj.

—Kunь çotasьna qarai astь, ol vül çerden 8 kilometr деп nacalnik taqьda kartaqa унjldj.

—Çoldas leitenant, 8 kilometr çer degen ne, çartь saqattьnj jсjnde çan üсьгыр, çaiau mende keldjm,—dedj Petor Maksimovic çauьngerlerdj tez çьber degendei.

—Sen, çаныңа yc әsker ertjр, Kunt çotasь- ның вауьгындаqь N... znagjnde vol—dedj na- calnik өзjnң көmekcjsj Petorovqa qabyрqada- qь kartanyң nьsqap,—vanda tyn jсjnde, saqat ekj-yc mezgьljnde өтбек, çjgerljlk jstep qarulь vandanyң tьrjdei qolqa tьsьru kerek, vül çauь- gerljlk mjndet, tez attanyңdar!

—Qür, çoldas starci leitenant, attanuqa üьq- sat etjnъz dedj Petrov cest verjр.

—Üьqsat, attanyңьz.

—Sen, Авдьрахманов, Reks ekeujң kontra- vandittjn jъjne tys, qaitsenderde olardь üstap әkeljңder. Dereu attanyңdar!

—Qür, çoldas leitenant, vüьqьpьzdy огып- dauqa üьqsat etjnъz—dedj Авдьрахманов ta cest verjр.

—Üьqsat, kjrjсjnъzder.

* * *

Uaqьt kyndjzgj saqat yctjn camasь. Kyn alaz, qar vorap tür. Авдьрахманов çançaqьna qadala qarap çyryр keledj, оның aldьп orap Reks çorь- тыр keledj. Yn çoq, көz üсьnda көrjngenderge көnjljn vөljр, zer salumen сүqьldanuda.

Banditter talai asulardan asьp, jъjn vjldjmes yсjn tastardьң ara-aralarymen qьmtana çyrse de, Reks adaspastan jъdj qudalar vastap отьrdь. Vjр uaqьtta Reks qattь yrjр qoia verdj de, vjр ese artqa, vjр ese alqa çyryр jъden adasqandyqь vjldjrdj, сүңqьrlau tastьң ystjne müz vor çatqan qar suьnyң çанына соqайьp отьra qaldьda, qattь pьsьгыр çьberjр, оqan tьmsьqьп tьredj.

—Rekstjn aqьldьсьп—dedj ol jсjnen, jъden adastьru yсjn vanditter çyrygen çerlerjne maxorke seujр ketken eken.

Münan keljn, Reks jъdj qaita tauьp аьp al- qa çyrdj. Kөp üzamai-aq Reks, cavalanьp, çer- men çer volьp çasьгыньp alqa ümtьldь. Çaudьң аьs emes ekendjgj sezjldj. Dьььr estjldj. Vül kezde Авдьрахманов qasьndaqь tastь qalqala-

пыр җаудың қай тасада җатқандығына көз җверіп әвден вайқар алды. Ой, саспастан йгерілер вара җатқан вандиттердің артынан еңбектер тустіде отырды.

Ғер вауылар отыр вандиттердің алдын олар келіп вайқасызда Рекс вјр вандитқа сар веріп, җавыса тусті. Вандит җатқан җерінен җан ұсырп тұра келіп, олай-вүлай җүлқып еді, Рекс востан җоқ. Қайта, вјр секіріп вандиттің алдымынан ала тусті. Вүл кезде екјнеј вандит җолдасының халын көріп көметеспек вольды, Рексті көздеп васыр қалды. Вјрақ оның Рекске атқан оқы җолдасының қалрағын ұсырды...

* * *

—Вүіргыңыз оғындалды, җолдас лейтенант. Сек-агань вүзүр, отанымыздың җеріне арам алағын васырған сриондар „аман-сау“ ұсталды.

—Молодетс, Авдърахманов җолдас. Ендј екјнеј тапсырма: дереу, Петровқа көмек веруге аттан. Мына Кунт җотасының вауығындағы N... знагінде җатқан Петровтың товына дереу җет—деді пасапник Авдърахмановты җанына сағырп алып, қавығандағы йлпұл тұрған картаны нұсқар, —25 кјсіден құралған қарулы ванда таң алдында сол җерді васыр өтетіндігін қаварла. Өзін сол операцияға қатыс. Вјр сақаттан қалмай җетуін керек. Вүл нақтытан қалсаң сенен вүіргіп оларға ванда келіп җетеді. Қытырва?

—Қытырва, җолдас старци лейтенант, сақатты салыстырп теңеуге ұлысат етіңіз—деді Авдърахманов, пасапниктің вүіргың қайталар.

—Ус нөл, нөл теңеді.

Түптің сақыдаған сары аязы. Аспандағы түйдек-түйдек ақ вүілтәр җердегі җавулы җатқан ақ гостинада қармен ұстасыр, вүкјл өлкеня арпақ қыр көрсетеді.

Оның аты ауыздырған алыс келеді, тіпті қолын қарыстырп әвден сарҗатқаннан кейін, ол атының васын еркјне қола верді. Есвјр сүрјпвестен теңвјлкөк қүйындай ұсыр сарты да отырды. Кейде Авдърахманов ат-матымен отыры қарға ватыр та кетеді, вјрақ устіндегі досын теңвјлкөк җырғай алып сұғарды.

Пасапниктің вүіргың оғындалды. Авдърахманов айтылған мерзімнен 23 минут вүіргіп Петровтың товына қосылды.

Бес җауыңгердің күйіп отырған җауы қарулы 25 адам. җауыңгерлер әр җерге вөліңіп, тастарға тасаланыр ытығыр көз айырмай күйіп тұр. Вүлар көздерін сайдан айырмады.

—җау көз ұсында, дайын тұтыңдар деді Петров кувјрлер.

„Өздеріне өлім керек вольса җауыңдасын“ дегендей кыске кыс қосыр, җауыңгерлер дайындала тусті. Вјнтовоклардың аузы тастардың аралатынан җауға төне вастады. Петров көзінен вјнокјлді әлі алған җоқ. Таң сәулесінің җарығы җаудың сүрјсіп, сапын, вјнокјлге җақсы көрсетті.

—җау секарадан өтті деді Петров ақығын унмен, асыланқандай.

Көр ұзатай-ақ, вјр топ қарулы ванда җеле җортыр дөңге сұға келді. Команда әлі верілген җоқ. җауыңгерлер: „неге команда вермеді“ дегендей Петровқа җалт-җалт қарайды.

—җа—сы—гыңуға!

җауыңгерлер вјнтовокларын дереу җанына алып, маска, халаттарын кјңіп, уйліп қалған тастарға җавыстыда қалды. җау тоқталыр өте сұқты. Секарадан җарты километр җердеі өтіп васыр җау тоқтай қалды. Ақвоз атты офицер вјноколмен алды-арты вјр солыр сұқтыда, вјрдене дер командь верді. Солдаттар аттарынан тусып, аттарды дјзбектер екј солдаттың қолына верді де җайау алға кетті. Екј солдат аппаратты құрып җверіп, сiomka җасай вастады.

Ай, ақвоз атты офицер җанына вјр солдатты етіп алып, җеле җортыр алдарындағы җотаға сұқтыда, вјноколмен җан-җауына көз җверіп тұрды. Вүл кезде Петров дереу җауыңгерлерге тапсырма веріп, ұрыстың җақдалын тусындјрді.

—Міхалчук! Сен ана төвеге вөкјң.

—Авдърахманов, җау келген өзекте воль.

—Іванов, Маликов, sender пулеметті осы җерге тез орнатыңдар.

—җалпы мјңдет: җауды кейін җвермен, тыгелімен қолға тусыру.

җауыңгерлер командирден көздерін алмастан сұбымен:

—Тусыңкты җолдас командир, вјз оларды...

—деді де командирдің вүіргың оғындауға сұғы кјрјсті.

җотаның васында вјноколмен җан-җауға көз җверіп қарар тұрған ақвоз атты офицерді Петровтың өзі көздеп тұыр васыр җверді. Мытықтың даусы кырс ету-ақ мұң екен, офицер ат устјнен җерге өкјре қүлады. Сөйткенце вольмады, мытықтың даусын есті сала секараны вүзусылар җермен җексен вольр вүіңа қалды да, алты-җеті җерден қол пулеметтерін құрып, мытықтың даусы сұққан җауға оқ җаудыды. Офицерін ат устјнен ұсырп тусырп сұлатыр салған оқтың қай җақтан сұққанын вјлселе, қай тасадан сұққанын җарондықтар вјлмеі қалыр, урейленген вөтпен

o'qatibni bet aldib boshlagan edi. Sovetlik seka-
raslar chaqan vjnesse oq boshlagan keijn, cha-
ronb'qtar sekarasylardib chaqan tasalargib cho-
ramaldar, ozderijni mergenderijni boshlagandib.

Urb b'zdb. Qoldaq b' qarulardbi var-
lydb xotqa vastb, oq chaqardai chaub, t'nbq
aenij t'nbcsyzdandibz' zulap ot'p ch'bb. Ozde-
rij k'otergence qarulanqan ch'irma ves samurai-
larqa qaitras qaitat'lyqren qarib t'nbq t'rese
tysken sovettik sekarasylar este yreilvesten
oqqa oqren chaup ver'p t'rb.

Sovettik sekarasylardib dymrujne b'dai al-
maqan charonb'qtar: q'lyctargib chaq-q'ng'q et-
k'z'p ch'lyr al'p „Banzai“ lar atakaqa d'urse
qoia verdj. Atakaqa ch'ug'ij'p kele cha'p charon-
b'qtardib k'ov' vintovkalargibna edel-chedel oq
at'p ot'rb. B'ul kezde pulemet'ik Mixailov
t'is'p qaitrai b'zalana t'yst'jde ers'ij-qars'lyb oq cha-
d'rb. Charonb'qtar kesken terektei q'lar cha-
t'ib, t'ij' qalqandar' pulemet oq'nyb qahar'jne
b'dai almadib, ch'g vaub'lar cha' qaldib. S'oitse
olar a'gketter'ijni toqtatqan choq, ch'g vaub'lar cha-
t'p granat laq'rb.

Charonb'qtarqa qatt' soq'q' ver'p, b'qs'it'p
keijn seger'p tastai er'cyrek sekarasylarqa te-
g'ijni tysken choq. Chaub'ger komandir Petrovqa
t'ert ch'erden oq t'ij' qaralansada komandir'ik pos-

t'lybni tastamadib, ol—a'rij komandir, a'rij qatar'lyb
chaub'ger. Sekaras' chaub'gerler Ivanov ren
Avdaxmanov ch'lyndib ch'as om'j'ler'ijni otan ch'ol'na
q'ldib, a'cal oq'na tap voldib.

Sekarasylardib laq'rb'qan granatarg' chaub'
d'uk'j'et'ij'p taq' keijn se'g'nd'ij'rd'ij. Berekes' ket-
ken ac v'oj'ler atakadan tyk on'v'it'ij'ni avden
sezgennen keijn, q'ol pulemetterdj qaitadan q'ib-
g'p, sovettik us sekaras'lyb oq'nyb ast'lyna aldib.
Pulemet oq'nyb ast'lymen ch'as'lyb'lyb ot'g'p, v'ij
top charonb'qtar sekarasylardib q'orcar alu a'g-
k'et'jne k'ij'ist'ij.

—Choldas komandir, a'ne k'om'ek, ded'j Mixai-
lov, zastava chaqan sandat'p chaub' kele chaqan
sekarasylardib k'oj'p.

Sol-aq eken, sovettik sekarasylar atakaqa
d'urse qoia verdj.

—Otan us'ijni, Stalin us'ijni, alqai

—Ura...a...a, ura...a...a!

Atakaqa carqan sovettik sekarasylardib ai-
v'nydb qahar'lyna b'dai almai, qarular'ijni orn orn-
dar'lyna tastai sala charonb'qtar d'uk'j'erep q'asa
ch'oneld'ij. Sekarasylar charonb'qtardib sekara zna-
g'lyna ch'et'k'z'vesten keijn qaitardib. Auqa tysken
savaqtai, es qandai b'la'ch' volmaqannan keijn
samurailar qoldarg'ib k'ot'er'ij'p t'ura qaldib.

O'tken ch'lyb Leningradt'yn teatr ucilices'ijni v'ij'rgen ch'as artisterd'ijni qoioqan „Sapaev“ p'ieses'ijni S'jmkentt'ijni o'v'lyst'iq teat'ir-
t'lynda y'lyken tav'yspen k'orset'ij'p keled'ij. Suretteg'ij: „Sapaev“ p'ieses'ijni 6-s'isenas'lyna, Furmanovt'yn rol'j'ndeg'ij artist-Malik
Ch'ys'ijrov, Sapaevt'yn rol'j'ndeg'ij artist-Xamil Sa'chenov.

Същора съддандар

SEILXANOV QASEN

(Қалқасъ, васъ өткен санда)

III.

— „Өлмегенге өлй валъқ“ деген қатып, саруапын ветй өзйрге қаман емес, вүлт етйр өзгерйр кетсе, онысын өзй вйледй.

Қымәдждің сөзін көңіліне қуып алған ол, кесегіден гөргі вугйп умйт қайықна мінйр воіын қазқандай вольдъ. Күләймнің қавақып қадьратудъ оилақан Saduaqastың әрекетін вайқаған ол, заман соққысынъң зйіп сйкйр Saduaqastың көңілі усын иайыт-қайықсыз вольайын дегенмен, ар қақыпнап умйтпен қатарласа қотасын көрсеткен хасйреттен де үрейлене тустй. Әйтседе, вугйп екеуі қайық-сердй иақытса вольса да көңілдйікке қендйіргй, күспен сьққан күлкйге өзйлдй дәнекерледй.

— Өлең айтсъ, Күләс дедй Saduaqas. „Күләс“ деген сөздй көртен естймеген Күләйм қулақы тосансыр қатырқар қалқан ва, оқан вүл сөз өрескелдеу вөр көрйндй.

— Elden ұлат қой, немйзге қетйсйр өлең айтамыз.

— Ар, инаватысыз заманқа ұлат не керек.

— Осы сақан, вйреу вйрдеме деген қоқ па?

— Қалтедй?

— Сөзіннің терендеп вара қатқаньп айтам-ау.

— Асындырған заман, оі туқызвай ма, вйзге. Сен мынақан көз қйверсй, осы Ньқымет сияқты айуан аз ва, вйз сияқты зарланған аз ва? Ньқымет сияқтылар вйрйнің аузына вйрй тукйрйр қойды деймйсйң? Тегй заманың өзй осындай айуан вөр қаралған вольу керек. Сен мақан сөйлеттйрме, әйтсе, аузыңды астыр, көзйндй қымдырам сөзден. Өлең айтсъ өзйң, дерезу тарты Saduaqas.

Күләйм зары әңсй. Оның әңй мұңды кер, тындаусының сай сүйегйп сырқытады. Осысын вйлетйп ол, алдып ала ескертй:

— Мұңлың зарлатпай, көңілдй әндй сырқат.

— Қой, не вортъ, елден ұлатты, өстйр отыр өлең айтқаньмыз.

— Бұдысыр вольса да айтсъ әндй, айт деген ісон.

Көрген кун вүйте версе не вольды?
Қойу вүлт атыз қара тун вольды.
Бастап кеккен веинеттй айта версем,
Ақыған, ол вйр ұзақ қыг вольды.

—
Бұл өмйр неткен өмйр мұнса зары?
Рақат вйр көрмедй мendeі қары.
Үстймде кйгенймнің вәргі соқырт
Кйм вольар сүйейтұқып вйздеі қанды.

— Көңілдйсйң айт десе, кеттйң қой тақы...

— Несй вар, қайнақан қайықны өстйр сьқар-
маса, вольа ма?

— Не қылақан қайық, кйсйң өлйр ре? Үйсйз-күйсйз, сандалқан азба? Соньң вйрймйз та.

Күләйм үндемеген сон, Saduaqas та сөз-
тудыр тұтатпайды. Әй вей осы мен отыр, қалқыр кеттй.

IV.

— Сақан қолқырады ма ол, сенй сұрап едй дедй қарты рұттық сойып вольқань қайта көтере вейр Қымәдждй Saduaqasқа.

Ол үрейлендй. „Артта қалқан айданар орақы-
тыр алдымнан сьққань ма“ дедй ол ісйнен. Ол, менй неге сұраиды? Қет дегенде ит те кетедй, кеттйм. Ендйгйсй не?

— Кймнен сұрады дедй Saduaqas вйлуге вь-
тырқандай, көрйктй васыр қатыр.

Saduaqas сойып вольқань қерге қойды да, васып көтерйр, маңдайдақы ақыл-тегйі аққан тердй терй алқарқыспен сйрттй. Төстен алқан вйлектеі сойып маңадан вейр мыңа-мыңа қыр савақанға есен-
гйреген ве, көрйктегй қыр-қызы соққа қайта сун-
гйтккенде-ақ оттың өтйне сьдай алмай тақы да қо-
сadal қызарды.

— Ол, вйздйң хозәйнмен таньс екен. Содан сұрапты. Бұлар вйрйне-вйрй қулаатып, ымы-сымы вйр құрт қой. Сөз сартасы вьлай вольса керек: „ол, алқан ақысын өтеген қоқ, не қайтыр варады, воль-
маса, қара өгйздй қайтарды, вулақан көнвесе оны мен ондар тұтыр сөйлемйң.

— Ойбай, вүл не деген қаны резер едй, дер Saduaqas соқ тускендеі ысыр тустй.

Оста дыкенйнде 20 сақты адам вар. Онып варықы да, ескй ауыдып мал қорасы сияқты қықы-
сойды вйр лапаста істейдй. Бұлардың көвйнесе қа-
сар сьқаратыны тырй саймандар. Оның ісйнде негйзгй өндйретйндерй арва. Осы дыкенмен қа-
тарлас, Сеіфуланың ақас дыкенй де вар. Онда да 20 сақты адам істейдй.

Көрйкйсйз лапасты васына көтерген вольқа ыза кернеген Saduaqastың асы даусын сәсйретйр, вйрнесе адамның қулақына салындыды. Сөзйң сөт рұсрақып аңқарған кей вйреулер сыпырға сьлтауратыр, вйттеі де вольса тыным алу усын Қымәдждй мен Saduaqastың қанына келйр:

Қымәдждй оларға әңгймейң еггей-теггейң айтты

Saduaqastың тұтап вара қатқан әңгймейң әр кйм әр алапқа тартыр, вйреуі жер, вйреуі сойса да, ыдырақан рйкйрдй вйр арнаға тылстйре ал-

madь. Vjreuler, „nesj var, Saduaqastьn vjzven jstes volqanьna ekj aiaq aiaq vastь, vjz onь sьrydatьp Nьqьmettjн тынаqьna tysjmeujmьz kerek“—dedj. Ekjncj vjreuler de: „vasьna ґa- na qana qalqa ornattь, onьd ystjne vjrer ґu- ma voldь, ґielj de vosandь“—der qostaj tystj. Endj vjreuler vastarьn qorqar: „сьqpa ґanьm, сьqpa“ der ґyrgende ґozьmьz dьj sulatьp qudьrsa qaitemьz, „ac qulaqtan тыньс qulaq“, tolaibьm vjz osьqan vailanьspasaq qaitedj“—destj.

Osь kezde vьlardьd ystjne Seifulla men Nьqьmet kьrjьp keldj.

—Nərsə vьl, dedj Seifulla qavaqьn сьтьp, zekjьp.

ґьmьсьлар ґauar vermesten onь-orndarь- na taraj vastadь.

— Kərəsjzme muni, vьl kəznecno! sexьm. Teləskalarьnьd tyrlj inventarlarь iacala, ləkin atnasьna ver tarqьr kərjьnməsənd, ґinalada vьс- vьс etə, qahar soqqanlar vit alar.

Seifulla oqan varьq sextarьn kərsettj. ґьlь- na kьretjьn kьrjьsjne deijn aittь. Misalь, aibьna nese arva ґasalatьndьqь, onьd qanсаqа satь- latьndьqь, nese ґьmьсь jstetjndьgьj, olardьd qanса епбек aqь alatьndьqь ґaibьnan vjz az tysjьnk verdj... ґvьjz təstjьd qasьna varьp, onьd ystjnde ґanadan ґasalьp ґatqan tyrlj vintterge deijn kərsetjьp, onьd nege kerek ekenjьn aьdartь. Kəgendegen qozьdaj tьzvektelgen kərjьkter- dь ґaqalaj keljьp, olar ґymədjldjьd qasьna kel-

gende, Nьqьmettjн kьcьjldegen ґuan dausь varq eittj.

— Sen osьnda medjьn dedj ol, Saduaqastьn qasьna tevjьjьp varьp.

— Ia.

Nьqьmettjн ґoqalqanь tavьlqandal-aq auzь- -auzьna ґьqrai, Seifullaqа kecegь sьraqan kьsj- sьjьn osь ekenjьn aittь.

— ґgər, alaj volqas, ol jcləməskə tijelj.

— Dьrьs aitasьz. Ol, ne ґteu kerek, ne te- leu kerek епvegьjьn.

Vjz ьсьp, vjz sьbьqan Saduaqas, ґuelj ґaj va- lьppen maidalar sөiledj. Vjzraq, Nьqьmet onь- sьn тыndamadь.

— Sen qoi dedj ol kəzjьn atьp, qьsqaсь kəp mьсьma, vjldjьve, ne qaitьp endj ekj ґьl tegjьn ґьmьs jstetjьn. Ne volmasa, anau ґgьz dьj kəzjьr mьrьndьqtar əker veresjьn. Uqьdь va, vьlqan kəpveidj ekensjьn, ne ґazdьmьqа iьcratpasam, Nь- qьmet atьm qьrьsьn.

Acusь qozьqan Saduaqas, acсь tьlmen vjz сап- сьp qalaibьn der oqtaldь da, ґzjьn teґer:

— Bateke, dedj ol, dausьn vəsəndetjьp, adam- da „qudaj“ dan qorqu, adamnan iьlalu degen volu kerek qoi, 9 ґьldaj ala arqanьnnan attamastan, тысqаq laqьndь dalaqа tastamastan qoiьndь vaqtьm. Ekj ґьldan soq kəterem taibьnanь ver- dьjьn. Aittь ґzjьn, osьdan vasqа ne verdjьn maqan. Qaita, menjьd daulaitьn ґənjьm var emespe, senen Ualmai-qьzarmaj, orьnsьz daudьd tylyjьn ma- qan nege iteresjьn... Ket degen ґzjьn, kettjьm de qaldьm. Al endj, mьnau daubьd ґol volsьn!

— ґzjьn maqan tylyjьn aittь, tьlьnmen ґaqь- na sylenvei, ґteimьsjьn, ґoq telemьsjьn,— dedj Nьqьmet qoi kərgen qasqьrdaj ekj kəzjьn сьq- сьtьp, sьp-sьp vor.

— Orьnsьz dauqа vasьmьdь imeimьjьn.

— ґ, solaima, ittjьd... der, qoiьndaqь se- gьz taspalь, sarala qamсьmen vasqа ґosьp kəp ґьbergenjьn Saduaqas vjzraq vjlyp, ґerde ґatqan valqaja iьmьtьla vergende, Nьqьmet qamсьsьn taqь kətere verjьp edj, ґymədjaj atьp kəp, onьd qoiьn iьstaj aldь. Seпberj qaitь kys qoldьd vj- legjьnen саp verjьp iьstap, qьсьp tьrqaпьn kərjьp, Nьqьmet, „vьl ne“ degendei Seifullaqа qaradь. Manadan aq-taь vor tьrqaп ol, ґymədjьge:

— ґьvəг dedj, qaitь aittqanda dausь qьrь- daidь eken, onьd „ґьber“ degen sөzj kycenjьp сьqьqandal voldь.

— Nьqьmet!— dedj Saduaqas qoiьndaqь valqanь qaitadan ґerge qoiьp, ьсьp, duьldatьp vara ґatqan vetjьn alaqaпьmen sьpap, sendei ar- sьz dь, sendei qanь pezerdь ґmьrjьmde kərgem ґoq. „Arь atьna varsa, arсьz ґendjьm der“ de- gendei veigynə vьl qaj qoqan loqьn?

Mьndaj sөz dь Nьqьmettjн de vjzncj estuj, Saduaqastьn da kьmge volsada vjzncj aittь. „Men osь ne aittьm degendei“ alqьnpьr, Nьqь- metke eґjreie qaraj qaldь. „Tajaq etten, sөz sy- iekten ґtedj“, qancama elemeljьn dese de ol ta- sьrqaqan attaj kьvəndep, Seifullaqа ґautandap qaraj verdj. Ondaqь qarasь, Saduaqastьn dym- pьjnen vьqьsqaпь emes, kecegь malalьnьd saqа-

Ынан... тускенjne сы адамның алдында өзjnce айлақань edj.

Уақиқаның қәй-қарсағына көз қуғыртjр, оi қj-вермесе де:

— Ну dedj, Ньоьметтj ертjр, сьоьр вара қатқан Сеифулла қайта бүгьльр, Saduaqasqa оң қолының қудьгьдьн көрсетjр, vuntavait etergә ойлadyнъзмъ? Көрсәтjрmjn min sjzgә! ...

— Сенjң қимаң қьсымай-ақ қоисьн, dedj васырага қарар, ападай түрқан вjр қас қүмьссь esjter-estjrmes қьр.

V.

Ось уақиқадан соң jle-cala Saduaqas қүмьстан сьоьарьldь. Вjр-ekj çerге варть edj, вартан çerj оқан yrке қарады. Оның ендjгj арқа сүйенjсj қара өгjз вольдь. Қаланың сьоььс қақьнда 12 сақьгьм çerде it мүлнь өтpeттjн, қалың тоқай вар. Оi, ось тоқайдан қара өгjзге отьп артьр, вазарқа әкелетjн вольдь. Сонымен оi, ось кәсjртj қолдандь да, васақада моильн вүгаильн деседә ретj келмедj. Bertjн kele тоқайдьң ов-iezсjгj оның ұстар альр, отьпын тусjртjр, straf салды, вjрақ Saduaqas тунделетjр, оның көзjne салынай отьп алудь өrcjтpece вәсәндәтpeдj.

Елең-алаң болқан kez edj. Saduaqas тундегj әкелген отьпын вазарқа әкеттj де, Kylәijm қас пәrestesjн емjзjр, yide қалды. Вjрақ, ода ketuj керек. Вjрer çerjден берj қақьга вайдың yijnde қүмьс jster қьр. Ertәrek вартаса, қақьаның Вj-вjсj сьоьдьгьмьда сөз қоқ.

Тус аудь. Қаздың ьстьдьгьмен pecke қақьдан отьп қьзубь as yldj монцадай etse де, ақьл-тегjл болқан Kylәijm кjр қүмьльн тоқтатрады. Сөмеледей кjрдj қүмьр тауьса алмады. Кеcke дейн еңкеijр қүмьс jstegen қандай қильн, anda-sanda сьванқан вjлегjн арқасына арагьр, sjresken депesjн вjр көтередj де „Uh...“ дейдj. Сондайда, қелjсj қьсқа уақ сөздj вjр certjсjр, cyijrkelese қалатын вjреу воларма edj...

Erte келгенмен yijne вас сүқрақан оi, yideгj вөвек — Bolat esjne тустj. „Қүльньмай, өксjгj қүмьр қалды-ау“ — dedj анальр мақав-ватpen. „Сәлkes вәивjсе сьоьдьгьмақ tyгjл қүмьс-санда yige варть kele қоiaильнсь“ — деп, сьванқан куйj, терjн сытpeстен, сытқа сьоьр edj, кьп ала-савьгь екен. Терjскейден соққан қоңьр қел оның вивь вүгьдьлақан терjн, jlezde-ақ кертj-гjр қjвердj. Вjр вүгьс айнальр, yijne көз атьр edj, vudaqtар, tyideктелген қара tytjн көрjндj. Өнj кенет қүмьльр, зәресj ұсьр кеттj. Esjnen айылақандаi, тура ұсьр, yige esjkpen төрдей та-қалқанда вjлдj — өз ylj өртенjр қатыр. Оi, өзj-нjң ne волақанын сезген қоқ:

— Өрт, өрт! деп асьнқан әiel ассь дауьспен ekj айқайлады да, атқан оқтай ұсқан куйj лаулар қаңқан отқа кьр берjр сыngjдj де кеттj.

Қатты айылақан сүмьқ сөздj ұлтқыр соққан қел қаңвақтай көтерjр, алысқа қеткьздj. Budaqtaқан көк tytjн tyideктелjр көкке көтерjлдj. Ларьлдар қаңқан от, вась-көзjne қарамастан қаман ла-сьқтың қоиль-қонсьна дейн қьйткьр ylgjрдj.

Өрт сөндjруге келген әзjрге eckjm қоқ. Ien

yidjн васьна әнкj-тайақ ойнагьр, тjлсjз қау тjле-гjne çerуге айналды.

Budaqtaқан tytjн, лаулақан от — қекре-қек келген анақа, тоитарьс берем degendei, оқан қаһарьн тjгjр tyijлдj. Аузын арандай асьр, оть сөңверjмен қарсыга ұстар, оның yjтpek вольдь. Вүльнқыр tytjннен васа естене көрjнвеген, қарьғ саңлаусьз yiden оi көрке дейн валасьп тавалмады. Jcten сьоьқан вөвөгjne анальр қолың ұсьнқан оқан, тjлсjз қау kesкектер, ьрқ vermei кедергj қасады. „Өлдj-ау, қалқызьм, қарасьдьм“ деп ойлady ол, қараңқы yide қалвалақтар қьгjр. Вjрақ, өljmнен қорқыр, ақалдан imenвеген ана, вjр mezette, қүмьм кijз астьнда сьылдай-сьылдай өксjгj қүмьр, өljmсj волақан қьзы-сақа пәrestenj қолтықьна қьсьр, ларьлдан оттан отқыр сьоьга келдj.

Ось kezde оть сөндjруге есқандаi jster дәрменj воlмаса да, маңайындақы қатын-қалас, вала-сақалар қинальр, қауьннан ьрқан еckjдей вьрсjр-вьрсjр түр екен. Көне тоз сарь көйлектj, қатқан, қара-сүй, отьздь қусьрқан, дудар састь әiel оның ystj-вась қаңқаньн көрjр, сонь қана өсjруге самась қеттj. Отьп ойраньнан тальқыр қүмьльқан ана, сьылдан валапы ьстьрқ қоильна қьсьр:

— Qu „qūdaı“ sorlattıñ-au, taqııdal dep, sııq etır otıra kettı.

Угккен qoidai urıjır tırqandardıñ vırjı:

— Сырақым палыма, арты қайылы болсын. Тынпақтар тарқан дүние, меірjmsız қаудың vır сеңверjнен аспадь. Андақь құлының tırj қалқаньна қуап қайта, осыңмен Садуақасьның tıle-ıjn tıle.

— Dynie degende, ne dynie var edj... Çalqыз-aq taqııda vas panasыз қалқаньмыз vataды qoi, dep Kyləıjm solqııdai tıstj.

— Араı-аı, ақайды ұыр қатыр, анаı kjsj dedj entıgır çygırj kelgen Seıjt, tıncьrap otırқан Kyləıjmqa.

— Üstacь qaraqым, мынань деп, Kyləıjm vasьн çalıp aldь da valanь Seıttıñ qoıına üstata ve-

гır, çaq-çal çaqqa tıra çygırj. Qos kyrendj parlar çegır, solqııdaq arvamen ыtı çenelgen Nyqьmettıñ voçььnan kele-aq üstai aldь.

— Bızde dedj ol, alqьnpьr, neç var osь, se-njmen var talasqan, mənsap talasqan kjm var, çetken çoqpa, „oıьnyң“, etır endj menjı

— Аı qatьn, ket ылаı tızgıjıme çarmaspaı, al, qьrdьгьr al, etettırgen men, dep, qos kyrendj vıçkpen tartьp çıberj edj, Kyləıjmdj qanvaz qırlь da көрген çoq, çoьta çeneldj.

Sol ornьnda tarçьlmaı tıgьp qalqan Kyləıjm, otııç etır etır, tьгьsqan denesjn qoldьraçan sausa-qьmen sipadь da:

— Bıl qorıq, bıl zorıqтан qıtylatьn kыn tuar ma, çoq pa, dedj, palьp.

(Çalqasь var).

Кке қарап...
Cuk tamaq kesetjn ylken pьsaçtan özjne nçar çasap aldь, al Gek vır çımyr savaudь ıyr aldь, oçan sege qaqь da naıza çasadь. ınyң naızasьnyң mьqьlyqь sonđai, egerde ıdyң terjsjn aldьmen vasqa qıralmen ger ıyr, sodan keıjn onьç çyregjne naızanь sııçan ьn volsa, sez çoq, aıu tavanda etır ketedj.

Aqьrda jstıñ vərjde vıttj. Çyкterde vılyp-ıjır daıyn voldь. Esjkke ekjncj qılyp ornаты-ь. Yıdıñ jcnde tьçqan көvelj ketpes ycjn, artaqь çana səkjlerdıñ ystındegj nannьn, ьnyң, çarmalardıñ qaldьqtarь da tazartıldь. ıjır, Cuk pen Gektıñ mamasь erтең keckj etjn poıьzqa velet alu ycjn vagzalqa kettj.

Bıraq, ol ketkennen keıjn, Cuk pen Gektıñ ьnda taqııda ırys-kerjs vastaldь.

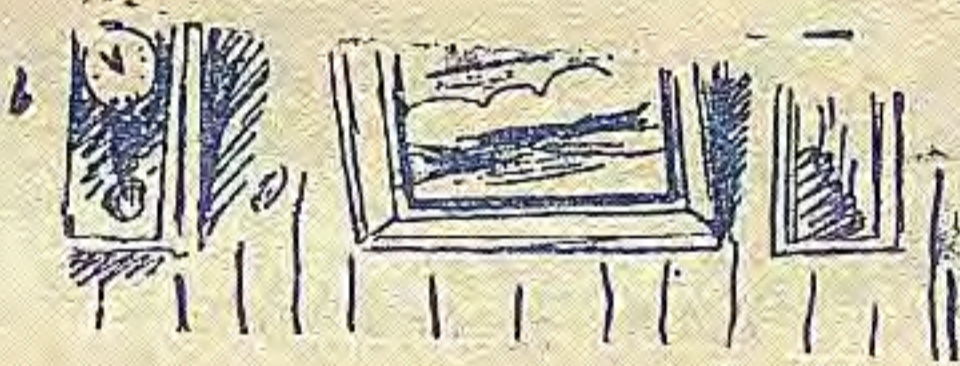
Dan! Egerde özderıñ ьrys-kerısın

Kyızelgen Cuk vaçalandap: telegramma, telegrammal dep aıqailai verdj. Bөrkjmen kalo-сьnda kimesten, palteseң çygırj dalaçqa сьqtь.

Jstıñ çamanqa aınalqanьn sezgennen keıjn Gekte Cukьñ soңьnan ımtıldь.

Bıraq olar, jcnde eckjm oçьmaçan telegramma var sauyttь jzder vosqa әıre voldь.

Әlde ol, qalyң qarqa varьp, tysjр, qardьn astьna kırjр kettjme, әlde soçraqьñ ystıne tysjр, çyr-

B A L B Ə B E G J M

*Bal vesjkte apactьn,
Aq mamasьn emgensjn.
Әldıj men anactьn,
Məpelenjр, çetkensjn.*

*Mekterpe sen varçanса,
Aqыл, oıьn toloçanса,
Qьsь, çazь vos volьp,
Boldьn kylkj, oınaçta.*

*Ol vır dəıjr, ças saçьn,
Oılan сьraq etjrdjн,
Oıьnnan tek vasçaqa,
Qımartraitьn көnjljн.*

*Balalyçtan eseidjn,
Segjz—mekter vesjzjn.
Tıncьc ret san әdemj,
Kjtarcanь oçьdyн.*

*Әljрpeden sen vastadyн,
Bıljmnjn nьq qazьçьn.
Qaçьp talmaı көp oçьp,
Tom-tomdardan toçьdyн.*

*Məsjqь tjl, qьljmnьn;
Bairon, Gıote, Tolstoi:
Oçь:Puçkin, Avaidan.
Boloçьn Bairon, Gıotedei!*

*Aqьldь, aloçьr tuoçьzьp
Çarattь vızdj özgece
Qanьmьz vır etjrljk
Bır tılektj ymjtte.*

Baızaçov Kыntere.

(Ә Н Г Ж М Е)

* * *

Сүйредегі көгеріс тaulардың қойнауында бір адам тұрды. Ол құмысты өте көр істейтін еді, бірақ сонда да оның құмысы біткен емес, сондықтан да оның дем алы алып, уйне қайтуға да мүрсаһ келген қоқ.

Ақырында ол уй ісін әвден сақынды, қыс тускен kez еді, пачалниктерден рұқсат алды да әйеліне бәседе теіп келмеді. Бертін келе тоқайдың өзізсіз оны ұстар алып, отынып тусыртты, страф салды, бірақ Садуақас тунделетті, оның көзінде салыпай отып алуды өрсітпесе бәсендетпеді.

Елең-алаң болған kez еді. Садуақас тундегі әкелген отынып вазарға әкетті де, Күләйм қас пәrestesін емізді, уиде қалды. Бірақ, ода кетіп керек. Бірер қетіден бері Қақпа вайдың уйнде құмыс істер қығ. Ертерек вартаса, Қақпаның Бі-вјсі сьқарғыында сөз қоқ.

Тус ауды. Қаздың ыстықмен реке қаққан отың қызық ас уиді монцадай етсе де, ақыл-тегіл болған Күләйм кјр қызық тоқтатпады. Сөмеледей кјрді қырып тауыса алмады. Кеке дейін еңкейіп құмыс істеген қандай қып, анда-санда сыванған вјлегін арқасына арағыр, сјрескен депесін вјр көтереді де „Уһ...“ дейді. Сондайда, қелісі ағыр ағыр вәс қойған ва, іа, соның керісінсе, Гек Суктың қойында қырген етік тауының сауытын алып кеткен ве, әйтеуір тек осы қана есімде қалықты.

Ақайыңды екеуі құдығықты вјр-вјр салыыр өтіп, енді екјнеісіне көсе бергенде зvonok (қоңырау) сылдырлады, олар есік қақпа қалт қарады.

Олар маманыз келіп қалған екен деп ойланды. Ал, ол екеуінің мамының да мјнезі өте қызық. Төбелескөндері усін оларға ұрсыр—зекј-мелді, тек төбелескөндері әр қайсының өз алдына қеке вөлмеге қатар тастайды қана вјр сақаттай келде екј сақаттай уақытқа дейін вјрге ойнапай қойады.

Ал, вјр сақатта вутіндеі алпыс минут вар. Ал екј сақатта оданда көр—қол.

Сондықтанда вјр тауықан екеуде көздегінің қасын тез сырты салып, есік асуда ұмтылды.

Бірақ, вұл келген мамы емес, қат әкелуің роцалион вольр сықты. Сол уақытта олар:

—Парамыздан қат келді!—деп уиді васына көтерді. Рас, рас парамыздан! Енді көр кекіреі өзј де келеді екен—қол.

Сол арада олар қуаңқаннан асыр салды, секјрді, прүсіналь діванның устінде ерсілі-қарсылы айнады. Өйткені, Мәскеуде, асқан тамаса қаллада тұрғандары мен де, вјр қылдан бері парасы

уидің вейн көрмеген вольса, Мәскеуде де зерігуге вольды—қол.

Олар сөйтті, мәз-мәрам вольр қатты, тірті мамының уйге кјргенін де аңламай қалды.

Мамасы, екј вјрдеі ұлының салқасынан тусып ауыздарына не келсе, соны айтты, өкцелері мен уидің қавығасын тепкілер қатқаннан көрді сосыр та қалды. Ол екеуінің тепкісінің қары көллекті, қатқан, қара-сүр, отызды қырыған, дудар састы әйел оның уст-васы қанғаннан көрді, соны қана өсіруге самасы қетті. Оттың ойнапай талқысыр қуытыған ана, сығылған валапы ыстық қойыны қысыр:

—Әкең келмеймін депті,—дейді мамысы, қатты алып қойып қатты.—Оның әлде вольса істейтін көр құмыстары вар көрмеді, Мәскеуге келуінде рұқсат вольмаса керек.

Алданған Сук пен Гек вјрдің вейне вјрді қарады. Олардың вайқанысына, недеген мен, вұл қат көңілісіз қат вольды.

Олар томсытайып, мүрғандарып тартты, не усін күйдегендігі вельгісіз, анасына қарады.

—Ол келмейтін көрмеді,—деп ана сөзін алақтай берді,—бірақ, ол вәрімзді де қонаққа сақырты.

Сук пен Гек діваннан секјріп тусты.

—Вјр тырлі қызық адам ау!—деп ана кырсіндіп қойды.—Тырамвайға мјніп қырып кететін қер вольса екен, онда қонаққа кел деп айттына вольар еді.

—Солай, солай!—деп Сук тез қостай кетті.—Ол сақырғаннан келіп, вјз мјніп алып қырып кетсек вольмай ма?

—Сен, кекесің!—дейді оған анасы—онда вару усін роізывен мың қана мың километр қер қыру керек. Одан ағы атқа сана қегіп таига арқылы қыру керек. Ал, таиганда қасқырға іа вольмаса алуға kezdesіп қалуымыз мүмкјн. Вұл қандай азар десеің? Өздерің ойнап қарандары.

—Гей—гейл дейді де,—Сук пен Гек вјр секунт

te oılanbastan, özderjnjn mñd kilometr vylai tñrsñ, çuz mñd kilometr çer çyruge azjr ekenjn vjldjrdj. Olar es narseden de qorqraidь. Olar alqьr. Kynj kece ol ekeuj qoraqa kjrjр ketken vöten ittj taspen atqьlar qьpь sьqan volatьn.

Sonь men, olar көр uaqьt әngjmelestj, keide qoldarьn ervendetjр, vjr ese sekjрr qoladь, al anasь ynsjz-tynsjz olardьn sezjn tьndaumen otьrdь. Aqьrda kuljр çjverdj, ekeujn çoqarь көterjр yljrjр-yljrjр әkeljр divannьn ystjne çatqьza qoidь.

Esterjnjzde volсьnl — Ol көрten osьndaı qat kytken volatьn, көzjrgj uaqьtta Cuk pen Gektj çai әsejn vьalandьrьr otьr, өitkenj ol kjsjnjn mjnezj osьndaı qьzьq, көnjldj volatьn.

* * *

Anasь olardьn çol çavdьqьn әzjrlegence arada vьtjndeı vjr çetj өttj. Cuk pen Gekte tekke qarar otьrqaп çoq.

Cuk tamaq kesetjn ylken pьsaqtan өзjne qançar çasar aldь, al Gek vjr çumьr savauдь tauьp aldь, oqan cege qaqь da naiza çasadь. Onьd naizasьnьd mьqьtьbьqь sondaı, egerde aludьn terjsjn alдьmen vasqa quralmen ger alьp, sodan keijn onьd çyregjne naizanь sьqatьn volsa, sөz çoq, aıu tavanda өljр ketedj.

Aqьrda jstjn vәrjde vjttj. Çyкterde vьbьr-tujljр daıbn voldь. Esjkke ekjncj qulьp ornatьldь. Vıdjn jcnde tьcqaп көvejр ketpes ycn, skaptaqь çana sәkjlerdjn ystjndegj nannьn, ünñn, çarmalardьn qaldьqtarь da tazartьldь. Sөltjр, Cuk pen Gektjn mamasь erted keckj çyretjn роıbzqa velet alu ycn vagzalqa kettj.

Vjraq, ol ketkennen keijn, Cuk pen Gektjn arasьnda taqьda ürs-kerjs vastaldь.

Qar! Egerde өзderjnjn osь ürs-kerjsjnjn aqьrь qandaı çamanсьbьqqa ararьr soqatьnьn vjse, dәl sol kynj, olar es vjr ürs sьqatmaqan volar edj—au.

Bqıattь Cukтьn soraqcalau kelgen qanьtьr saubьt volatьn, onda caıdьn kymjs qaqazdarь çana kanfettjn sьtqь oraı qaqazdarь: Cuk ondaı qaqazdarь tankтьn, samolettjn ia volmasa qьzьl әskerdjn, pzaqtьn qauьrsьnьnьd, qьtai fokusьn çasauqa kerekтj çьlqь qьbьnьd suretterj salьnqaп volsa çınatьn, çana taqь sol slaqtь өte kerekтj әr tyrlj zattar saqtalatьn.

Gektjn mündai saubьt çoq edj. Sonьmen vjrge, Gek aңqaldau edj, vjraq ol onьsьna qaramaı өleң aıta vjletjn.

Sonьmen, Cuk өзjnjn saubьtьn aqtarьp as yide çyrgen kezde Gek vөлmede өleң aıtьp otьrdь, sol ekj ortada, postalon keldj, mamasьnьd aтьna çazьlqaп vjr telegrammanь postalon Cukke verjр kettj.

Cuk telegrammanь өзjnjn saubьtьna salьp qoidьda, Gektjn өleңjn qota qoıьp, nege aıqal-lar çyrgenjn vjluqe kettj.

—Rral Rral Ural

—Eil ürl Turumvei!

Cuk esjktj asьp qaradьda sьnьnda da sondaıbьq „turumveıdj“ көrdj, asu kernegendjkten onьd qoldarьda djrjldep kettj.

Bөлmenjn dәl ortasьnda orьndьq tür, onьn arqalьbьnda naizamen tyreljр sьbьq-sьbьq volqaп, umactaloqan gazet jlulj tür. Bülда ectene emes—qoi. Vjraq, ant ürqan Gek mamasьnьd vөtenkelerjnjn qoravь sarь kardondь, aludьn denesjne valartьda onь naiza men onь soldь savaqtaı verjptj. Al, ol qorartьn jcnde Cukтьn signal veretjn qanьtьr tytjgj, Oktәvr meıramь keznen verj kele çatqaп gyldj yc znacogj çana qьrқ altь tьn—aqcasь var volatьn. Cuk vül aqcalarьn, Gekke üsar көrjngen nәsege çım-samaı, bьqıattь tyrde alьs çolqa saqtar çyrgen edj.

Sodan keijn Cuk sьbьq-sьbьq volьp savaq-taloqan kardondь көrgennen keijn, Gektjn qolьndaqь naizasьn çulьp aldь, tjesjne salьp ortasьnnaп qaq vөldj de laqtьrьp çjverdj.

Vjraq, Gek, tauьrtьn valapanьn jljр әketken qarьsqadaı aq, Cukтьn qolьndaqь saubьtьn qaqьp әkettj. Ol qarqьqaп vetjnde terezenjn alдьna sьqtь da, saubьtь asьq tьrqaп terezenjn көznen dalaqa laqtьrьp çjverdj.

Kyızelgen Cuk vaçalandap: telegramma, telegrammaı dep aıqailai verdj. Bөrkjmen kalosьnda kimesten, paltesen çygrjр dalaqa sьqtь.

Jstjn çamanqa aınalqaпьn sezgennen keijn Gekte Cukтьn sonьnnaп ümtьldь.

Vjraq olar, jcnde eckjm oqьtmaqan telegramma var saubьtь jzder vosqa әure voldь.

Әlde ol, qalьn qarqa varьp, tьsjр, qarдьn astьna kjrjр kettjme, әlde soqraqtьn ystjne tьsjр, çyrgen

gen-türqandardьn vjrj tauьp әkettjme, әiteujr, jcndegj varьbьq vьbьmdarь men, oqusьz telegrammasь men saubьt çoqalьp tьndь.

Yıge qaitьp kelgennen keijn Cuk pen Gek vjr sьrьra uaqьtqa deijn vjrjne vjrj tjl qatpastaп otьrdь. Bül oqıqa çөnjnde mamasь ekeujne de ürsatьn volqandьqtaп olar, vьlaıcaпnaп vjrjmen vjrj tatulasqaп slaqtь. Vjraq Cukтьn çasь

altında volatın—Gekten vjr çasъ ylken, sondьq-tanda ol çaza maqan vasъmьraq tyser-au degen çauьppen qulьq olluqqa kьrstj.

—Gek, egerde vjz telegramma turalь ma-maqa ec nәse aitpasaq qatter edj? Telegramma degen ne deisjн soncalьq. Telegrammasьzda vjz kәnjsjz emespjz—qoi dep sьradь.

—Өtjrk aituqqa volmaidь,—dep Gek kyrsjnпr qoidь,—Mamaм vәjnep vьgn өtjrk aituqqa qattь aculanadь.

—Өtjrk aitrai—aq qoiaibьq,—dep Cuk quana tystj—egerde ol telegramma qaida dep sьrasa, aitaibьq. Al egerde sьramaitьn volsa, onda vjz nesjne evelektelmjz. Vjz evelek emespjz —qoi.

—Çaraidь,—dedj Gek.—Egerde өtjrk aitu-dьn keregj çoq volatьn volsa, osьlai deljk. Cuk, sen, mьnь çaqьsь oillar tartьn.

Olar osьlai dep qortьndьqqa keljsjmen, jle—cala mamasьda yige kьrdj. Ol kjsj kәnjldj qait-tь, өitkenj roibьzqa tандаqan ornьna velet aldь, vjraq ol qьmbattь ьldarьnьn çyzjnпn әlde qalai solqьn ekenjн, kәzderjnde çastьn sorasь vjlnпr tьrqaьnьn vaqadь.

—Aitьndar,—dedj anasь ystjnпn qarьn qaqьp çatьp, men çoq uaqьtta ne ycn төvelestjnder.

—Tөveles volqan çoq,—dep çauar verdj Cuk.

—Volqan çoq,—dep Gekte onь quattadь.—Vjz төvelesejк dep olluqan edjk, vjraq өzjmjz-dj өzjmjz dereu toqtata qoidьq

—Men ondai tavaп aqьldь volqandarьndь өte çaqьsь көremjn,—dedj anasь. Sөittjde, cesj-nпr divanoqa otьrdь, көkcjл qalьn veletterdj va-lalarьna көsettj. Belettjн vjreuj ylken, ekeuj kьskentai edj.

Sonьn sonьnan, kecjkpei aq olar keckj tamaqtarьn jctj, tьstьq bastaldь, sam sөndj, vә-rjde ьlqьqqa kьrstj.

Al, telegramma turalь olardьn anasь ec nәse vjmeidj, sondьqtanda, әrine, ol çөnde ec nәse sьraqanda çoq.

Ertenjne olar çyrпr kettj. Vjraq, roibьz kec çyrgendjkten, Cuk pen Gek qaranqь tartqan terezeden ec qandai qьzьqь nәse көre alqan çoq.

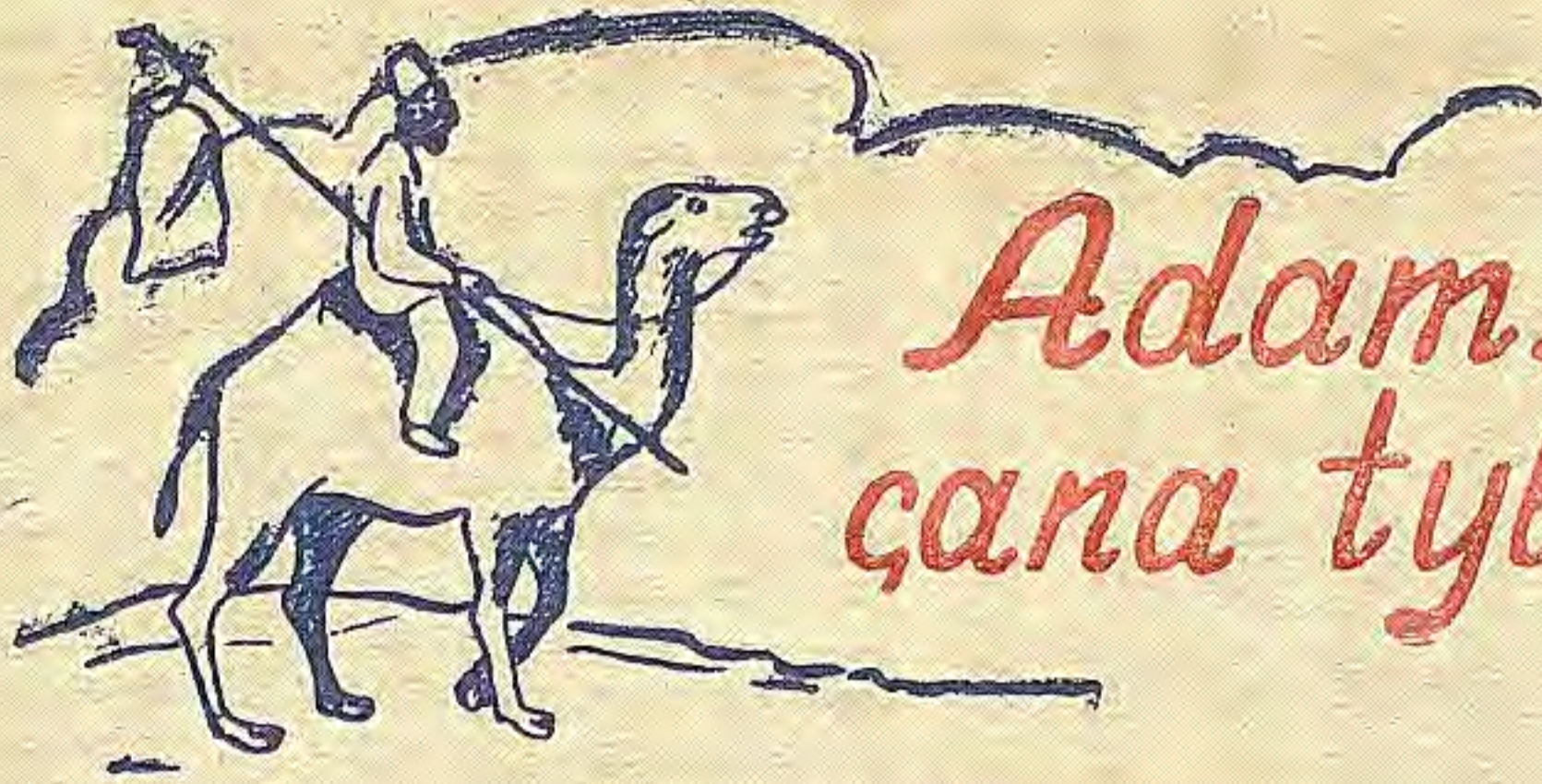
Tynde Gek susьn jcuge oiaandь. Vagonnьn төvesjndegj lampь sөngen, vjraq Gektjн ainala-sьna көgьldjр sәule tysjр tьr. Dastarqan çavulь stoldьn ystjndegj caiqalьp kele çatqan staqanda, sarь apelsinde çana terbetjлp qattь пiqtar çat-qan mamasьnьn çyzjde көgьldjр tartьpь. Vagon-nьn qarь terezesjnen Gek aidь көrdj, ol aidьn ylkendjgь sondai, tjptj ondai al Mәskeudedә volьp көrgen emes. Sol uaqьtta ol, roibьz aiqu çaqьn, vjк taulardьn ystjmen çyrпr keledj eken-qoi dep oilladь.

(Çalqasь kelesj sanda).

Сjmkent qorqasьn zavodьnьn valalar iaslinde.

Suretтеgj: Nela Petekjna men onьn dosь Liza Avenova ekeuj suretj var kьtaptardь qarap otьr.

Адам, сылан сана тулкј.

(India eljnjn eskj vaspnsj)

Мидат җазық дала. Туеге мјнген адам теңздегј қайықтай теңселіп, маң - маң васыр җырјп келеді.

Сонададан вјг нәрсе қызарып көрјнгендеі волды, оқан алдындағы җазық дала устјне қызылды-җасылды қызқайдақ җамылып, ол гүлдер җанып бардай-ақ вјг оғыннан екјнсј оғынға ығырып қолып җыркен сияқтанды. Вүл көрјнстјн не кере-

мет екенјн вјлуге асықты да, адам җырјсјн җеделдете тустј. Ғақьндар келгенде өртеніп җанып җатқан даланы көрдј. Вүл араға тунеген, не тустенген җолаусы от җаққан волар да, сөндјруге ұмтылып кеткен волар дер ойланды.

Лапылдаған җалын айналанып сірай өрсјр барады. Аларат өрттјн јсјнде қалай қүтыларын вјлмеі ірендер вјг җылан җыр, җанына келген адамды көрјп, җылан җалына вастады: „О қайымды адам, қүтқар мені!!!“

Ғолаусы адам сондай көңілсек, җүмсақ мјнезді волатып, сондықтан ол җыланды алады.

„Әрине, җылан—дүсран, адамның җауы; егер мен оны җанына қайымдылық, җақсылық ұғылып ексем, вәлкім тызелер. Тызелерде җауыздығын қојар“—дер ойланды.

Сөйттјде талақтың ұсына сумкасын вайлар җыланға қарай созды.

Рәледен қүтыларын сезіп қуаңған җылан сумкаға сыр етіп кјрдј де кеттј.

Сумкасын ерјнн қасына вайлар алды да әлгј адам җөніне кеттј. Сөйтп ол улы җыланды өлтімен аман алып қалды.

Вылаырақ сыққан соң түйесјн тоқтата тұрды да, җыланға: „ай, бар ендј. Сенј рәледен қүтқаруға менј җыберген тақтырға рахмет айт. Вјрақ ескјмге есқандаі зиян јстеп җырме“—деді.

— Ғоқ, кетпес вүгын, мен сенј сақатмын!—

дер җылан ысылар қоја вездј, тезінен адамның веліне орала тустј.

— Қалайса?! Мен емеспем сенј қүтқарған? Қиатсыз! Маған көрсеткен сің осы ма?

— Осы, адамдар җақсылық устјн җауыздық јстейді. Мен вүл заңды қолданамын.

— Мүнің дүрыс емес, адамдарға җала җарқандық. Өзјннн җауыздығын мен қојмай, адамды да қаралағын келеді.

— Егер маған панвасаң, васақ вјреуден сүралық—деді җылан кекесјн тырмен.

Адам мүлн мақүлданды.

Екеуј сол маңайда җауылып җыркен сірдап келіп сүрады:

— Адамдар җақсылыққа җамандық јстелі ме, сен қалай деісің?

— Ендј қалай? Адамдар әрқасанда җақсылыққа җауыздық јстейді! Мисалға менн тарихымды

тындандарсы. Мен өз қоғамыма адай қызмет еттім, вұзауларымға бермесемде, оған бар сүттімді аламай бердім. Бір күн қоғамым әйеліне: „сізгіміз қартайыр келеді, сойыр алу керек“ деді. Сауындь қоыр мені қаһымға қыберді, енді бірнеше күннен кейін соймақ. Бұл қақсы-лыққа қамандьқ істеу емей немене?”

— Estіr түртіміз? dedі қылап адамға.

— Estіr түртіміз, бірде бір қана сіздімді айтқань четкілікізіз...

— Endece тақь да басқа бірдеден сұралық— dedі қылап. Ола тереке қарай беттеді.

— Адамдай әрқасанда қақсылыққа қауызды істейді— dedі тerek қарғадып сөзділатыр— мысалға мені алып қарайық. Мен қарап дала, құла тызде қалық өскенім. Күн қызына сьдай алмаған талай адам менің көлеңкеме келіп дем алып тынықатып, қарғадымды іскер қапы қай таватып. Бірақ олар тынықыр алқасып, менің қарғадымды, вұтақтарымды үзіп вүлдіре вастады. Міне көрдіңіздер ме, істеген қақсылықым үсіп маған көрсететін сідарь осындай!”

— „Осы мен екі рет менің айтқаным расқа сықты, екеуі бірдей мені қостар отыр. Сен енді менімен келісің керек. Мен көзір сені қақамын,— dedі де қылап тілің қылаңдатып.

— Тақьда бірдеден сұралық!— dedі адам. Қарасы, апану алыста бір саң көрмеді. Біреу келе қағы-ау деім!”

Сылында да алыстан сұваттыр бір саң көрді. Келе қатқан тылкі edі.

Мұны көргенің қылап:

— Endece осыдан сұрай қой— dedі.

Адам алдында екеуіне берген сұрауып тылкігеде берді, тылкі оны сөзің втіріпестен:

— Әрине, әрине! Адамдар әрқасанда қақсылыққа қауызды істейді! Айтсы досым, мына кісі саған не істер edі?— dedі қылап.

Қылап вольған әңгіменің вәрің айтты сықты. Тылкі қарқ-қарқ кылды:

— Қетер, қетер сүйкітімі! Несіне менің васымды қатырасың? Ал өзің не қыр мына сияқты құрттай сумкеге сіз кеттің?

Қолаусь адам ісің егжей-тегжейің айтты тысіндірейің деп edі, тылкі айтпа дегендей, қылапқа вүлдірместен көзің қысып қойды.

— „Біз екеуіміз көптен доспыз, ал сен мені алдағың келіп тұр. Бірақ мен тап сен ойлағандай ақымақ емеспің, қана сенің мынау құрттай сумкеге сіз кеттің дегеніңе панваймында— dedі тылкі қылап.

— Eгер олай десен, мен саған оны іс қызыңде-ақ көрсетейің— dedі қылап.

— Оны сен қалай қасамандьсың?

— Сумкеге қайтадан келіп көрсетем.

Қылап ірелендеп вәгір сумкеге келі вастады.

— Көрдің вә?— dedі ол, сумкадан васып қытыр қарар.

— Менің айтқаным рас-ақ емеспе? Сен вүтің дененмен сумкаға сімай түрсің қой, васып сімай тұр қой әлі— деп кылды тылкі.

— Endece, мен васымды да сізге аламын— dedі де қылап вүтің денесімен сумкаға сыыр etіп келіп кетті.

Мұны көрген тылкі қалмаған сумканың аузын қыренп тап қылыр вайлады, сүйті де адамның қапына келіп вылай dedі:

— Сен өте рақымсы екенсің. Бұл қақсы, бірде қақсылықты онымен істеу керек. Өзіңнің рақымдылықыңның арқасында мұны қылап төнген қауыртан құтқарсаң, өзгелерге көр зиян істейсің. Сумканың нұсқа көрсетті де тылкі тақь да:

— Сен қауызды ұстадың, тез көзің қой. Қауға есқандай рақымсылық қоқ,— міне вүтіңгі заманның даньспандьқ запы— осы dedі. Тылкі соны айтты өз қөніне тартып отырды.

Audarған: Сағынқали Сейтов.

МАЗМОНЪ

	Бетл
Taras Grigorievic Sevchenko	1
N. A. Nekrasov—Севсенкопъң елјтјпе	4
Taras Sevchenko—Кавказ	5
Taras Sevchenko—Lirika	5
Petr Kapitsa—Соңы родполе	6
Isa Balzaqov—Кавказ	9
Qавъс Siranov—Отан усјп	11
Qasen Seilxanov—Съңа съққандар	14
Тъмвал—Qильпсақ	17
Balzaqov Kuntore—Вал вөвөгјт	17
Ark. Gaidar—Сик реп Гек	18
Адам, сылан қапа тулкј	21
Qығи	23

Севсенко
Арк. Гайдар

Ҷауапъ редактор R. Amangeidin.
 Ҷауапъ секретар Q. Seilxanov.
 Техредактор F. Samatovin.
 Ҷауапъ корректор Z. Esqaliev.

Өндјрјске 1/III—1939-сыъ тәрсырьды, басуақа 25/IV—1939 ғ.
 тйқсат берјлді. Көлемј 3 печатни лист. Қағаздың форматъ 62x94¹/₈
 Главлито екјлј № 1001. Тірағы 5.400 дана.

Qazpoligrafrestjn kjtaptar baspaqanasъ. Zakaz № 441.

Багажъ 50 тлн.

109

№ 188679-38
ИРА. ПУТ